

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PIESPIEDU DARBS

BAKALaura DARBS

Autors: **Roberts Dūdiņš**

Studenta apliecības Nr.: rd12023

Darba vadītāja: lektore Evija Vīnkalna

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Piespiedu darbs kā kriminālsods Latvijā pastāv jau vairāk kā piecpadsmit gadus, taču līdz šim nopietni pētījumi par piespiedu darba ietekmi uz atkārtotu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu nav veikti, bet pieejamā informācija par noziedzīgu nodarījumu recidīvu nav īpaši plaša.

Bakalaura darba ietvaros izpētīta piespiedu darba būtība un mērķis, kā arī tā piemērošana un izpilde gan Latvijā, gan vairākās citās Eiropas valstīs – Šveicē, Serbijā, Francijā, Ungārijā un Somijā –, apskatītas būtiskākās atšķirības starp Latvijā un iepriekš minētajās valstīs pastāvošo piespiedu darba regulējumu, lai rosinātu veikt izmaiņas pastāvošajā kārtībā, piemēram, piespiedu darba aizstāšanā ar brīvības atņemšanu par izvairīšanos no soda izciešanas, paredzot, ka ar vienu brīvības atņemšanas dienu aizstāj nevis četras, bet gan vienu neizciesto piespiedu darba stundu.

Atslēgvārdi: sabiedriskais, piespiedu, darbs, recidīvs

ANNOTATION

Community service has existed in Latvia as a criminal punishment for more than fifteen years, however, a significant research about the effects of community service on recidivism has yet to be done and the available information about it is rather limited.

This Bachelor thesis examines the essence and objective of community service, its application and execution in Latvia and other European countries – Switzerland, Serbia, France, Hungary and Finland – as well as the main differences between community service in Latvia and the other European countries. This is done to encourage changes in the current order, for example, when substituting community service for deprivation of liberty because the person evades serving the punishment, instead of four hours, one hour of community service could be substituted for one day of deprivation of liberty.

Keywords: community, service, work, recidivism

SATURS

Saturs.....	4
Ievads	5
1. Piespiedu darba būtība.....	7
1.1. Piespiedu darba jēdziens	7
1.2. Piespiedu darba mērķis	11
2. Piespiedu darba piemērošana un izpilde Latvijā.....	17
2.1. Piespiedu darba piemērošana	17
2.2. Piespiedu darba izpilde	24
3. Piespiedu darbs ārvalstīs.....	36
3.1. Piespiedu darbs Šveicē.....	36
3.2. Piespiedu darbs Serbijā	39
3.3. Piespiedu darbs Francijā	42
3.4. Piespiedu darbs Ungārijā	45
3.5. Piespiedu darbs Somijā	49
Kopsavilkums	51
Izmantotās literatūras un avotu saraksts.....	52

IEVADS

Gadu gaitā piespiedu darba kā kriminālsoda loma ir būtiski pieaugusi, pateicoties, piemēram, grozījumiem Krimināllikumā, ar kuriem arvien vairāku noziedzīgu nodarījumu sankcijās paredzēta iespēja piemērot piespiedu darbu, gandrīz katru gadu ir palielinājies personu skaits, kuriem ar tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu ir noteikts piespiedu darbs. Laika periodā no 2014. gada 1. janvāra līdz 2014. gada 31. decembrim Valsts probācijas dienests izpildei saņēma 5719 tiesas nolēmumus un prokurora priekšrakstus par sodu, ar kuru personai kā pamatsods piemērots piespiedu darbs, bet saskaņā ar Tiesu informācijas sistēmā atrodamo informāciju 2014. gadā par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu pavisam tika notiesātas 16158 personas. Šajā laika posmā piespiedu darbs bija otrais biežāk piemērotais soda veids, tas tika noteikts 37,4% jeb 6044 no visiem gadījumiem, paliekot vienīgi aiz reālas brīvības atņemšanas, kura tikusi paredzēta 53% jeb 8559 no visiem notiesātajiem. Arvien augošās piespiedu darba nozīmes personu sodīšanā dēļ ir nepieciešams konstatēt, vai pastāvošo kārtību nav iespējams kādā veidā pilnveidot.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt un izanalizēt piespiedu darba būtību un mērķi, un to, kā piespiedu darbs pilda soda mērķi, kā arī piespiedu darba piemērošanas un izpildes regulējumu Latvijas un vairāku citu Eiropas valstu – Šveices, Serbijas, Francijas, Ungārijas un Somijas – normatīvajos tiesību aktos, konstatējot būtiskākās atšķirības, lai smeltos idejas iespējamajiem uzlabojumiem. Bakalaura darba ietvaros saistībā ar piespiedu darba piemērošanu un soda noteikšanu Latvijā apskatīti arī atsevišķi tiesas spriedumi, bet prokurora priekšraksti par sodu, ar kuriem piemērots piespiedu darbs, nav analizēti ierobežotā bakalaura darba apjoma dēļ.

Bakalaura darba mērķa sasniegšanai tika izvirzīti sekojoši uzdevumi:

- 1) Izpētīt Latvijas tiesisko regulējumu piespiedu darba jomā;
- 2) Apskatīt atsevišķus tiesas spriedumus saistībā ar piespiedu darba piemērošanu;
- 3) Izpētīt ārvalstu tiesisko regulējumu piespiedu darba jomā;
- 4) Konstatēt nepilnības pastāvošajā regulējumā un rosināt šīs nepilnības labot.

Bakalaura darbā tiek izmantotas vairākas zinātniski pētnieciskās metodes:

- 1) salīdzinošā pētīšanas metode izmantota, lai izpētītu kopīgo un atšķirīgo starp piespiedu darbu Latvijā un citās valstīs;
- 2) analītiskā pētīšanas metode tika izmantota, lai izanalizētu dažādu autoru viedokļus un tiesas spriedumos izteiktās atziņas;
- 3) vēsturiskā pētīšanas metode tika izmantota, lai izpētītu grozījumus Latvijas Republikas Krimināllikumā saistībā ar piespiedu darbu.

Bakalaura darba rakstīšanā tika izmantoti gan Latvijas, gan ārvalstu normatīvie tiesību akti, juridiskā literatūra (grāmatas, raksti un pētījumi), kā arī Latvijas tiesu prakse par piespiedu darba piemērošanu un soda noteikšanu.

Bakalaura darbs sastāv no trīs nodaļām. Pirmajā nodaļā tiek apskatīts piespiedu darba jēdziens un tā izpratne, kā arī piespiedu darba mērķis, otrajā nodaļā tiek izpētīta piespiedu darba piemērošana, tajā skaitā arī soda noteikšana piespiedu darba piemērošanas jautājumos, un izpilde Latvijā, bet trešajā pievērsta uzmanība piespiedu darba regulējumam ārvalstīs.

Bakalaura darba ietvaros neatkarīgi no ārvalstīs pastāvošā piespiedu darba analogā soda veida tiešā tulkojuma, uztveramības labad visos gadījumos soda veida apzīmēšanai tiks lietots jēdziens „piespiedu darbs”.

1. PIESPIEDU DARBA BŪTĪBA

1.1. Piespiedu darba jēdziens

Laikā, kad daudzviet pasaulē aug uzticība brīvības atņemšanas sodam alternatīvām sankcijām, īpaši sabiedrībā izciešamajiem soda veidiem, arvien plašāk tiek izmantots arī piespiedu darbs. Lai gan piespiedu darbs dažādās valstīs mēdz tikt dēvēts savādāk, piemēram, par sabiedrisko darbu, darbu sabiedrības labā u.tml., kā arī neatkarīgi no tā, vai attiecīgajā valstī piespiedu darbs var tikt piemērots kā pamatsods un/vai papildsods, kā tas ir Latvijā, vai kā atsevišķs pienākums kopā ar citu soda veidu, kā tas ir, piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs¹, piespiedu darba būtība šajās valstīs ir līdzīga. Šajā apakšnodaļā lielāka uzmanība tiks pievērsta piespiedu darba jēdzienam Latvijā, bet ārvalstu piespiedu darba jēdzieni tiks apskatīti 3. nodaļā.

Piespiedu darba definīcija atrodama Krimināllikuma 40. panta pirmās daļas 1. teikumā: „Piespiedu darbs kā pamatsods vai papildsods ir piespiedu iesaistīšana sabiedrībai nepieciešamajos darbos, ko notiesātais vai persona, kurai piespiedu darbs noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, izcieš, veicot dzīvesvietas apvidū piespiedu darba izpildes institūcijas noteiktos darbus no pamatdarba vai mācībām brīvajā laikā un bez atlīdzības.”² Kā pamatsods piespiedu darbs Krimināllikumā ir jau no tā pieņemšanas 1998. gada 17. jūnijā, bet kā papildsods tas tika ieviests ar 2012. gada 13. decembrī pieņemto likumu „Grozījumi Krimināllikumā”, kurš stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī.³

Termina „piespiedu darbs” piemērotību šim soda veidam vienā no saviem rakstiem žurnālā „Jurista Vārds” ir izvērtējusi Agra Reigase. Rakstā norādīts, ka Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas⁴, kuru Ģenerālā Asambleja pieņēma 1948. gada 10. decembrī, 23. pantā ir minēts, ka ikvienam ir tiesības uz darbu un brīvu darba izvēli, savukārt atbilstoši Starptautiskās Darba organizācijas 1930. gada 28. jūnija Piespiedu darba konvencijas⁵ 1. pantam tai pievienojušās valstis apņemas aizliegt piespiedu darbu. Bez iepriekš minētajiem starptautiskajiem tiesību aktiem aizliegums nodarbināt personas piespiedu kārtā ir paredzēts arī Eiropas Padomes 1950. gada 4. novembra

¹ Title 18 of the United States Code. Section 3563. Conditions of probation. Pieejams: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3563> [aplūkots 2015. gada 18. martā].

² Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2015. gada 18. martā].

³ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/253698-grozijumi-kriminallikuma> [aplūkots 2015. gada 18. martā].

⁴ Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā cilvēktiesību deklarācija: Starptautiskais tiesību akts. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija/> [aplūkots 2015. gada 27. aprīlī].

⁵ Starptautiskās Darba organizācijas Piespiedu darba konvencija: Starptautiskais tiesību akts. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/41> [aplūkots 2015. gada 27. aprīlī].

Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas⁶ 4. panta otrajā daļā un ANO 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām⁷ 8. panta 3.a) punktā. Tajā pašā laikā šajos starptautiskajos tiesību aktos iekļauti izņēmumi, nosakot, kas netiek uzskatīts par piespiedu darbu, starp tiem ietilpst personas nodarbināšana brīvības atņemšanas soda izciešanas vai nosacītas atbrīvošanas laikā uz tiesas sprieduma pamata, kas īsti neatbilst šim soda veidam. Tomēr jāatceras, ka piespiedu darbs (sabiedriskais darbs jeb darbs sabiedrības labā) tika sākts pielietot kā soda veids vien 20. gadsimta otrajā pusē, tāpēc arī tas kā izņēmums šajos starptautiskajos tiesību aktos nevarēja tikt iekļauts, turklāt galvenais ir nevis termiņš, ar kuru tiek apzīmēts attiecīgais soda veids, bet gan tā būtība. Piespiedu darba kā soda veida pieļaujamību var pamatot arī ar Latvijas Republikas Satversmes⁸ (turpmāk – Satversme) 106. panta otro un trešo teikumu, kuros noteikts, ka piespiedu darbs ir aizliegts, taču par piespiedu darbu netiek uzskatīta nodarbināšana saskaņā ar tiesas nolēmumu. Tādējādi piespiedu darbs Krimināllikuma izpratnē nav piespiedu darbs Satversmes izpratnē.⁹

Kopš 2005. gada 1. oktobra, kad spēkā stājās 2005. gada 28. septembrī pieņemtais likums „Grozījumi Krimināllikumā”¹⁰, kā sodu piespiedu darbu ir iespējams noteikt arī ar prokurora priekšrakstu par sodu. Lai gan ne pašā Satversmes 106. pantā, ne 106. panta komentāros¹¹ nav minēts, ka par piespiedu darbu Satversmes izpratnē netiek uzskatīta personas nodarbināšana ar prokurora priekšrakstu par sodu, taču jāņem vērā, ka Satversmes VIII nodaļa tika pieņemta vairākus gadus pirms Latvijā tika ieviests prokurora priekšraksts par sodu. Nevarētu uzskatīt, ka ar prokurora priekšrakstu par sodu piemērots piespiedu darbs nebūtu pieļaujams, jo, lai gan persona nestājas tiesas priekšā, ar prokurora priekšrakstu par sodu persona netiek nostādīta sliktākā stāvoklī, soda piemērošanu šādā veidā likumā ir paredzējis likumdevējs, kā arī, lai piemērotu sodu ar prokurora priekšrakstu par sodu, personai jāpiekrīt šāda veida procesa izbeigšanai.

A. Reigase ir norādījusi arī to, ka piespiedu darbs (Latvijā) atbilst visām kriminālsodam raksturīgajām pazīmēm, tas ir: 1) valsts piespiedu līdzeklis; 2) sodu piespriež valsts vārdā; 3) sods paredzēts Krimināllikumā un to piemēro, stingri ievērojot Krimināllikuma norādījumus;

⁶ Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: Starptautiskais tiesību akts. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [aplūkots 2015. gada 27. aprīlī].

⁷ Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām: Starptautiskais tiesību akts. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705> [aplūkots 2015. gada 27. aprīlī].

⁸ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2015. gada 30. aprīlī].

⁹ Reigase A. Kriminālsoda – piespiedu darba – saturs un mērķis. Jurista Vārds, 2008. 9. septembris, Nr. 34. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/180601-kriminalsoda-bpiespiedu-darbab-saturs-un-merkis/> [aplūkots 2015. gada 30. aprīlī].

¹⁰ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/117827-grozijumi-kriminallikuma> [aplūkots 2015. gada 15. maijā].

¹¹ Bite I. 106. panta komentārs. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēku pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 479.-501. lpp.

4) sodu piespriež personai, kura vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā; 5) sodot personu, tai tiek atņemtas vai ierobežotas svarīgākās tiesības un brīvības; 6) sodu piespriež tiesa vai – likumā paredzētajos gadījumos – nosaka prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu; 7) sodam ir publisks raksturs; 8) sodam ir personisks raksturs; 9) sods rada krimināltiesiskas sekas.¹²

Krimināllikuma 40. panta komentārā ir minēts, ka piespiedu darba būtība ir darbs bez atlīdzības, no kura persona nevar izvairīties¹³, taču jāņem vērā arī pārējie Krimināllikuma 40. panta pirmās daļas 1. teikumā paredzētie noteikumi – personai jāveic Valsts probācijas dienesta noteiktais sabiedrībai nepieciešamai darbs personas dzīvesvietas apvidū no pamatdarba vai mācībām brīvajā laikā.

Kā jau tika norādīts iepriekšējos paragrāfos, persona par paveikto darbu nesaņem nekādu atlīdzību un no piespiedu darba nav iespējams izvairīties, jo iesaistīšana darbā Latvijā notiek piespiedu kārtā – ar tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu. Lai gan citās valstīs, piemēram, Šveicē, Serbijā, Francijā un Somijā, piespiedu darba piemērošanai ir nepieciešams saņemt personas piekrišanu, Latvijā personas piekrišana piespiedu darba piemērošanai nav nepieciešama. Šajā jautājumā nākas piekrist A. Reigases izteiktajam viedoklim, ka personas piekrišanas kā obligāta nosacījuma piespiedu darba piemērošanai iekļaušana Krimināllikumā nebūtu vēlama, runājot pretī ANO Ģenerālās asamblejas 1990. gada 14. decembrī pieņemtajos Minimālajos standartnoteikumos par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokijas noteikumos)¹⁴ un Eiropas Padomes Ministru komitejas 1992. gada 19. oktobrī pieņemtajā Rekomendācijā Nr. R(92) 16 „Eiropas noteikumi par sabiedrībā izciešamiem sodiem un pasākumiem”¹⁵ noteiktajam, ka personas piekrišana ir nepieciešama.¹⁶ Lai gan pastāv iespēja, ka personas piekrišana piespiedu darba piemērošanai veicinātu to, ka piespiedu darbs tiešām tiktu pildīts un to tik daudzos gadījumos nevajadzētu aizstāt ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, tādējādi tiktu ierobežota tiesas vai prokurora brīvība izraudzīties piemērotāko soda veidu soda mērķa sasniegšanai.

Tajā pašā laikā, kaut gan persona tiek nodarbināta piespiedu kārtā, tas nenozīmē, ka personu var nodarbināt nesamērīgā ilgumā un neatbilstošos apstākļos. Nodarbinot personu,

¹² Reigase A. Kriminālsoda – piespiedu darba – saturs un mērķis. Jurista Vārds, 2008. 9. septembris, Nr. 34. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/180601-kriminalsoda-bpiespiedu-darbab-saturs-un-merkis/> [aplūkots 2015. gada 30. aprīlī].

¹³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007, 144. lpp.

¹⁴ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules). Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm> [aplūkots 2015. gada 15. maijā].

¹⁵ Recommendation No. R (92) 16 Of the Committee of Ministers to Member States on the European Rules on Community Sanctions and Measures. Pieejams: <http://goo.gl/itpZbg> [aplūkots 2015. gada 15. maijā].

¹⁶ Reigase A. Kriminālsoda – piespiedu darba – saturs un mērķis. Jurista Vārds, 2008. gada 9. septembris, Nr. 34. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/180601-kriminalsoda-bpiespiedu-darbab-saturs-un-merkis/> [aplūkots 2015. gada 30. aprīlī].

jāievēro Latvijas Soduzpildes kodeksa¹⁷ 136. pantā noteiktais piespiedu darba izciešanas laiks, kā arī saskaņā ar Ministru kabineta 2010. gada 9. februāra noteikumu Nr. 119 „Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē kriminālsoda – piespiedu darbs – izpildi”¹⁸ (turpmāk – Ministru kabineta noteikumi Nr. 119) 3. punktu piespiedu darbs ir jāorganizē atbilstoši darba tiesiskās attiecības regulējošajiem normatīvajiem aktiem, kas nosaka nodarbināšanas aizliegumus un ierobežojumus, pārtraukumus darbā, un darba aizsardzību regulējošajiem normatīvajiem aktiem, piemēram, Darba likumam¹⁹ un Darba aizsardzības likumam²⁰, ja Ministru kabineta noteikumi Nr. 119 nenosaka savādāk.

Personai, kam piemērots piespiedu darbs, jāveic Valsts probācijas dienesta noteikts sabiedrībai nepieciešams darbs. Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 2. punktā ir minēts, ka personu nodarbina Valsts probācijas dienests vai valsts vai pašvaldību iestādes, kapitālsabiedrības, aģentūras, biedrības, nodibinājumi un reliģiskās organizācijas, ar kurām dienests ir noslēdzis līgumu par probācijas klientu nodarbināšanu piespiedu darbā, bet Latvijas Soduzpildes kodeksa 134. panta pirmā daļa paredz, ka pašvaldībai ir tiesības noteikt tās teritorijā prioritāros sabiedrībai nepieciešamos darbus, kuros nodarbināmas personas, kam piemērots piespiedu darbs, par šo darbu izpildes gaitu Valsts probācijas dienestam regulāri ir jāinformē attiecīgā pašvaldība. Visbiežāk personai noteiktais piespiedu darbs ir saistīts ar teritoriju labiekārtošanu, palīdzību saimnieciskos darbos pašvaldības un citās iestādēs, sīkiem remontdarbiem, taču personai var būt jāveic arī darbs sociālajās virtuvēs, vecu ļaužu un invalīdu aprūpe, sanitāra darbs slimnīcā²¹, bet atkarībā no personas izglītības un prasmēm var būt jāveic arī santehnikas darbi, jāievelk elektroinstalācijas, jāuzstāda klavieres, jāveic metināšanas darbi, jāizgatavo galdi, soli vai grāmatu plaukti, jāveic grāmatu rekatalogizācija bibliotēkās un citi darbi.²²

Notiesātajam vai personai, kurai piespiedu darbs ir piemērots ar prokurora priekšrakstu par sodu, piespiedu darbs ir jāveic tās dzīvesvietas apvidū, kā arī tas jāveic no pamatdarba un mācībām brīvajā laikā. Latvijas Soduzpildes kodeksa 133. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka

¹⁷ Latvijas Soduzpildes kodekss: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90218> [aplūkots 2015. gada 20. martā].

¹⁸ Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē kriminālsoda – piespiedu darbs – izpildi: Ministru kabineta 2010. gada 9. februāra noteikumi Nr. 119. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=205060> [aplūkots 2015. gada 20. martā].

¹⁹ Darba likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=26019> [aplūkots 2015. gada 14. maijā].

²⁰ Darba aizsardzības likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=26020> [aplūkots 2015. gada 14. maijā].

²¹ Reigase A. Kriminālsoda – piespiedu darba – saturs un mērķis. Jurista Vārds, 2008. gada 9. septembris, Nr. 34. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/180601-kriminalsoda-bpiespiedu-darbab-saturs-un-merkis/> [aplūkots 2015. gada 30. aprīlī].

²² Valsts probācijas dienesta 2013. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/gada_parskati/2013_vpd_publicais_parskats_16_06_2014.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā].

personai, kam piemērots piespiedu darbs, ir pienākums desmit darba dienu laikā no tiesas sprieduma spēkā stāšanās dienas pieteikties soda izciešanai Valsts probācijas dienestā atbilstoši personas dzīvesvietai. Parasti šī Valsts probācijas dienesta struktūrvienība arī organizē piespiedu darba izpildi, taču no Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 4. punktā noteiktā principa ir daži izņēmumi. Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 6. punkts paredz, ka gadījumā, ja persona pastāvīgi uzturas ārpus deklarētās dzīvesvietas, pamatojoties uz personas iesniegumu, piespiedu darba izpildi organizē cita struktūrvienība, tātad arī piespiedu darbs tiek veikts ārpus tās teritorijas, kur personai atrodas deklarētā dzīvesvieta. Gadījumā, ja personai ir gan deklarētā dzīvesvieta, gan papildu adrese vai ja ziņas par deklarēto dzīvesvietu ir anulētas, vai vispār nav deklarētas dzīvesvietas, personai ir jānorāda dzīvesvieta, kuras teritorijā tā apņemas izciest sodu, kā tas noteikts Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 5. punktā. Gan šie, gan pārējie piespiedu darba aspekti plašāk tiks apskatīti saistībā ar piespiedu darba izpildi un piemērošanu 2. nodaļā.

1.2. Piespiedu darba mērķis

Līdz 2012. gada 13. decembra Krimināllikuma grozījumiem²³, kuri stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī Krimināllikuma 35. panta otrā daļa paredzēja, ka Krimināllikumā paredzēto sodu mērķis ir vainīgo personu sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Jau 2007./2008. gada apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakses apkopojumā (turpmāk – tiesu prakses apkopojums) tika norādīts, ka bez Krimināllikuma 35. panta otrajā daļā noteiktā kriminālsoda mērķi ir arī:

- 1) taisnīguma atjaunošana;
- 2) noziedzīgu nodarījumu recidīvu novēršana jeb speciālā prevencija;
- 3) sabiedriskās drošības aizsargāšana;
- 4) citu personu atturēšana no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas jeb vispārējā prevencija;
- 5) notiesāto personu sociālā adoptācija un resocializācija.²⁴

²³ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/253698-grozijumi-kriminallikuma> [aplūkots 2015. gada 1. maijā].

²⁴ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse, 2007./2008. gads. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/tiesu_prakses_apkopojums_2_2008.doc [aplūkots 2015. gada 1. maijā].

Ar iepriekš minētajiem Krimināllikuma grozījumiem Krimināllikuma 35. panta otrā daļa tika izteikta jaunā redakcijā, ietverot tiesu prakses apkopojumā minēto un nosakot, ka soda mērķis ir:

- 1) aizsargāt sabiedrības drošību;
- 2) atjaunot taisnīgumu;
- 3) sodīt vainīgo par izdarīto noziedzīgo nodarījumu;
- 4) resocializēt sodīto personu;
- 5) panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas (speciālā un vispārējā prevencija).

Atšķirībā no brīvības atņemšanas soda, ar kuru ir skaidri redzams, kā tas aizsargā sabiedrības drošību – izolējot noziedzīgo nodarījumu izdarījušo personu no pārējās sabiedrības un tādā veidā neļaujot izdarīt noziedzīgus nodarījumus atkārtoti –, piespiedu darba kā sabiedrībā izciešama soda tieša saistība ar sabiedrības drošības aizsardzību nav saskatāma. Tomēr varētu uzskatīt, ka piespiedu darbs sabiedrības drošību aizsargā netieši – nodrošinot notiesātās personas vai personas, kurai piespiedu darbs piemērots ar prokurora priekšrakstu par sodu, resocializāciju un panākot, ka šī persona vispār atkārtoti neizdarīs noziedzīgus nodarījumus.

Iepriekš minētajā tiesu prakses apkopojumā ir norādīts, ka, lai tiktu atjaunots taisnīgums, kriminālsodam ir jāatbilst izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam, kā arī ar to radītajam apdraudējumam un nodarītajam kaitējumam. Tajā pašā laikā, piemērojot sodu, ir jācenšas atjaunot tādu tiesisko stāvokli, kāds pastāvēja pirms noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, sodam ir jābūt samērīgam tā smaguma ziņā un, nosakot soda veidu un mēru, jāņem vērā visi apstākļi un fakti, kas ir saistīti ar attiecīgo noziedzīgo nodarījumu, nodarījumu izdarījušo personu, tā rezultātā cietušo personu un sabiedrību.²⁵ Lai gan formāli var būt ievērotas likuma prasības attiecībā uz soda noteikšanu, cietušā ieskatā izvēlētais soda veids un mērs var arī neatjaunot taisnīgumu, jo ar soda noteikšanu vainīgajai personai vien var netikt atlīdzināts cietušajai personai nodarītais zaudējums. Gadījumā, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums, valsts pienākums ir ne tikai atjaunot tiesisko taisnīgumu, bet arī sociālo taisnīgumu, tādēļ, piemērojot personai piespiedu darbu vai jebkuru citu soda veidu, jāpievērš

²⁵ Appabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse, 2007./2008. gads. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/tiesu_prakses_apkopojums_2_2008.doc [aplūkots 2015. gada 1. maijā].

uzmanība ne tikai personas sodīšanai, bet arī palīdzības un atbalsta sniegšanai noziedzīgā nodarījuma rezultātā cietušajai personai.²⁶

Atsevišķu tiesnešu un darba devēju, kas Latvijā iesaistīti piespiedu darba organizēšanā, vidū pastāv viedoklis, ka darbs nevar būt sods, ka to nevar izmantot, lai personu sodītu.²⁷ Šāds viedoklis netiek pamatots ar kādiem objektīviem apsvērumiem, tāpēc tam nav iespējams piekrist. Atbilstoši Krimināllikuma 35. panta pirmajai daļai un 36. pantam piespiedu darbs var tikt piemērots kā pamatsods vai papildsods, tas ir piespiedu līdzeklis, ko tiesa vai prokurors ar priekšrakstu par sodu piemēro personai par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, tā ir valsts atbildes reakcija uz izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kura personai rada negatīvas sekas – personai jāveic piespiedu darbs. Tātad var secināt, ka ar piespiedu darbu vainīgā persona tiek sodīta par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, bet cits jautājums ir tas, vai izvēlētais soda veids un mērs attiecīgajā gadījumā ir atbilstošs. Jāraugās, lai piemērotais piespiedu darbs būtu samērīgs izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam, piemērotajam sodam ir jāatbilst bīstamībai un kaitīgumam, kāds nodarīts ar likumu aizsargātajām interesēm.²⁸

Neatkarīgi no personai piemērotā soda tā lielākajā vairākumā gadījumu kādreiz atgriezīsies sabiedrībā, tāpēc valsts un visas sabiedrības interesēs ir panākt personas resocializāciju.²⁹ Sodītās personas resocializācija ir pasākumu kopums soda izciešanas laikā, kurš veicina notiesātā un personas, kurai sods noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, spēju iekļauties sabiedrības noteiktajās normās un neizdarīt noziedzīgus nodarījumus pēc soda izciešanas.³⁰ Tajā pašā laikā personas resocializācijā nozīme ir arī nodarījumam, sodāmās personas personībai un lietas apstākļiem atbilstošākā soda piemērošanai un tā efektīva izpildei, ar mērķi panākt pozitīvas izmaiņas notiesātā vai personas, kurai sods piemērots ar prokurora priekšrakstu par sodu, personībā, novēršot recidīvu.³¹ Atšķirībā no brīvības atņemšanas, kuras laikā personas resocializācija tiek mēģināta panākt ar tādiem līdzekļiem kā notiesātā izglītošana un notiesātā psiholoģisko aprūpi, piespiedu darba laikā personas resocializāciju veicina pats piespiedu darbs, kā arī Valsts probācijas dienesta darbs ar

²⁶ Kronberga I. Tiesiskuma atjaunošana kriminālprocesā: kāda ir cietušā loma. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/print.php?id=257270> [aplūkots 2015. gada 2. maijā].

²⁷ SIA „FACTUM” pētījums „Piespiedu darba nozīme sociālās atstumtības mazināšanā”. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1065/original/Piespiedu_darba_nozime%281%29.pdf?1326901204 [aplūkots 2015. gada 2. maijā].

²⁸ Puriņa V. Samērīguma princips kriminālsoda piemērošanā. Jurista Vārds, 2013. 3. septembris, Nr. 36. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/259485-sameriguma-princips-kriminalnosa-piemerosana/> [aplūkots 2015. gada 12. maijā].

²⁹ Anderson P. R., Newman D. J. Introduction to Criminal Justice. United States of America: McGraw-Hill, Inc, 1993, p. 24.

³⁰ Par „Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepciju”: Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojums Nr. 7. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=186354> [aplūkots 2015. gada 2. maijā].

³¹ Reigase A. Kriminālsoda – piespiedu darba – saturs un mērķis. Jurista Vārds, 2008. 9. septembris, Nr. 34. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/180601-kriminalnosa-bpiespiedu-darbab-saturs-un-merkis/> [aplūkots 2015. gada 30. aprīlī].

sodītajām personām. Tā kā piespiedu darbs ir sabiedrībā izciešamais sods un tā ietvaros tiek izpildīts sabiedrībai derīgs un nepieciešams darbs, ar kuru pastāv iespēja atlīdzināt sabiedrībai nodarīto kaitējumu, tādējādi tiek kavēta personas izpratnes par sabiedrības normām un vērtībām zaudēšana.³² 2012. gadā Valsts probācijas dienesta veiktajā aptaujā par probācijas klientu apmierinātību ar piespiedu darba un uzraudzības funkcijām gandrīz 60% no aptaujātajām personām, kurām ticis piemērots piespiedu darbs, norādīja, ka drīzāk piekrīt vai pilnībā piekrīt apgalvojumam, ka, veicot piespiedu darbu, attiecīgā persona apgūst noderīgas prasmes un zināšanas, kas salīdzinājumā ar 2011. gadā veikto aptauju ir pieaudzis no 46,2%, tas neapšaubāmi atstāj pozitīvu ietekmi uz personas resocializāciju.³³

A. Reigase ir norādījusi, ka soda mērķis ir panākt, lai ne tikai tās personas, kuras kādreiz jau ir izdarījušas kādu noziedzīgu nodarījumu, bet arī visas citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Šo soda mērķi mēdz dēvēt arī par vispārējo jeb ģenerālo prevenciju.³⁴ Smaga soda paredzēšana par noziedzīgu nodarījumu norāda uz likumdevēja apņēmību ierobežot noziedzību un atturēt personas no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, tomēr pārāk smaga tāpat kā pārāk viegla soda paredzēšana tieši otrādi var arī noziedzību veicināt.³⁵ Lielākā sabiedrības daļa noziedzīgus nodarījumus neizdara nevis tāpēc, ka šīs personas baidītos no tā, ka par nodarījuma izdarīšanu tām var tikt piemērots sods, bet gan tāpēc, ka tiesību normu ievērošana atbilst viņu morālei un interesēm. Vispārējā prevencija galvenokārt ir vērsta uz morāli nelīdzsvarotu cilvēku atturēšanu no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, piedraudot ar sodu un iebaidot ar iespējamām sekām.³⁶

Jāpiekrīt A. Reigases izteiktajam viedoklim, ka sabiedrība piespiedu darbu uztver kā vieglu soda veidu, jo sabiedrība ilgu laiku bija pieradināta pie bargiem sodiem, tas liek domāt, ka piespiedu darba loma vispārējās prevencijas nodrošināšanā nav liela.³⁷

Ar speciālo prevenciju cenšas panākt, lai notiesātās personas un personas, kurām sods piemērots ar prokurora priekšrakstu par sodu, pildītu likumus un atturētos no jaunu

³² SIA „FACTUM” pētījums „Piespiedu darba nozīme sociālās atstumtības mazināšanā”. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1065/original/Piespiedu_darba_nozime%281%29.pdf?1326901204 [aplūkots 2015. gada 2. maijā].

³³ Valsts probācijas dienesta 2012. gada pētījums „Probācijas klientu apmierinātības aptauja par piespiedu darba un uzraudzības funkcijām”. Npublicēts materiāls; Valsts probācijas dienesta 2011. gada pētījums „Probācijas klientu viedoklis par uzraudzības un piespiedu darba izpildes organizēšanu Valsts probācijas dienestā”. Npublicēts materiāls.

³⁴ Reigase A. Kriminālsoda – piespiedu darba – saturs un mērķis. Jurista Vārds, 2008. 9. septembris, Nr. 34. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/180601-kriminālsoda-bpiespiedu-darbab-saturs-un-merkis/> [aplūkots 2015. gada 30. aprīlī].

³⁵ Senna J. J., Siegel L. J. Introduction to Criminal Justice. United States of America: West Publishing Company, 1993, p. 488.

³⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 338. lpp.

³⁷ Reigase A. Kriminālsoda – piespiedu darba – saturs un mērķis. Jurista Vārds, 2008. gada 9. septembris, Nr. 34. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/180601-kriminālsoda-bpiespiedu-darbab-saturs-un-merkis/> [aplūkots 2015. gada 30. aprīlī].

noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Piemēram, ar brīvības atņemšanu personai vismaz uz laiku tiek atņemta fiziska iespēja turpināt noziedzīgās darbības, noziedzīgo nodarījumu recidīvs tiek novērts tik ilgi, kamēr likumpārkāpējs atrodas ieslodzījumā³⁸, turpretī, piemērojot piespiedu darbu, persona sodu izcieš sabiedrībā, tāpēc speciālā prevencija ir jāpanāk, ietekmējot personu psiholoģiski ar pašu soda noteikšanas faktu un risinot personas kriminogēnās vajadzības, piemēram, cīnoties ar personas antisociālo izturēšanos, dažādu vielu pārmērīgu lietošanu u.tml. Pētījumi rāda, ka kriminogēno vajadzību esamība ir labs recidīva riska rādītājs, tāpēc svarīgi tos apzināt jau pirms soda izvēles.³⁹ Tādēļ liela nozīme speciālās prevencijas nodrošināšanā ir arī sodam, kāds par izdarīto noziedzīgo nodarījumu tiek noteikts, tāpēc tiesai vai prokuroram varētu būt lietderīgi no Valsts probācijas dienesta pieprasīt izvērtēšanas ziņojumu par attiecīgo personu, kā arī personas sekmīgai resocializācijai.⁴⁰

Par piespiedu darba un jebkura cita soda veida efektivitātes kritēriju šajā ziņā varot uzskatīt noziedzīgu nodarījumu recidīvu.⁴¹ Recidīva fakts apliecina valsts neveiksmi, reaģējot uz iepriekš izdarīto noziedzīgo nodarījumu, panākt, lai notiesātā persona vai persona, kurai sods piemērots ar prokurora priekšrakstu par sodu, neizdarītu jaunu noziedzīgu nodarījumu, kā arī parāda, ka valsts pūles kriminālsoda mērķa sasniegšanai nav devušas rezultātu.⁴²

Krimināllikuma 27. pantā ir noteikts, ka noziedzīga nodarījuma recidīvu veido personas izdarīts jauns tīšs noziedzīgs nodarījums pēc šīs personas notiesāšanas par agrāk izdarītu tīšu noziedzīgu nodarījumu, ja sodāmība par to nav noņemta vai nav dzēsta likumā noteiktajā kārtībā. Krimināllikuma 27. pantā minēto recidīvu dēvē par krimināltiesisko jeb legālo recidīvu, kas ir šaurāks jēdziens par kriminoloģisko recidīvu, jo neietver gadījumus, kad Krimināllikumā noteiktajā kārtībā sodāmība ir dzēsta vai noņemta, kā arī gadījumus, kad persona tikusi atbrīvota no kriminālatbildības.⁴³

Statistikas dati, kas satur informāciju par noziedzīgu nodarījumu recidīvu, piemēram, Tiesu informācijas sistēmā atrodamā informācija, sevī ietver tikai krimināltiesiskā jeb legālā recidīva gadījumus, neuzskaitot gadījumus, kad personas izdara jaunus noziedzīgus nodarījumus pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, kā arī atbrīvošanas no

³⁸ Judins A. Kriminālsods nav valsts atreibība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/255471-kriminalsods-nav-valsts-atreibiba-par-izdarito-noziedzigo-nodarijumu/> [aplūkots 2015. gada 12. maijā].

³⁹ Bartol A. M., Bartol C. R. Current Perspectives in Forensic Psychology and Criminal Justice. United States of America: Sage Publications, Inc, 2006, p. 224-225.

⁴⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 339. lpp.

⁴¹ Turpat.

⁴² Judins A., Kronberga I. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/2011/rec_pedejais.pdf [aplūkots 2015. gada 5. maijā].

⁴³ Turpat.

kriminālatbildības, par recidīvu.⁴⁴ Šī iemesla dēļ rodas grūtības salīdzināt atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iespējamību atkarībā no tā, vai par sākotnējo noziedzīgo nodarījumus piemērots piespiedu darbs vai kāds cits soda veids, jo tiek pētīti tikai krimināltiesiskā recidīva gadījumi un atkarībā no soda veida atšķiras sodāmības termiņš, piemēram, viens gads piespiedu darba gadījumā un divi gadi brīvības atņemšanas, kas nepārsniedz trīs gadus, gadījumā. Turklāt, kā jau iepriekš minēts, speciālās prevencijas uzdevums ir panākt, lai personas, kurām ticis piemērots kriminālsods, neizdarītu jaunus noziedzīgus nodarījumus vispār, nevis tikai laikā, kad personai vēl ir saglabājusies sodāmība.

„Jurista Vārdā” publicētais pētījums par sodu izcietušo personu noziedzīgo nodarījumu recidīvu liecina, ka personām, kurām piemērots piespiedu darbs, ir otrais zemākais recidīva risks aiz nosacīti notiesātajiem, savukārt visaugstākais recidīva risks ir personām, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma pēc pilna piespiedu soda izciešanas, bet otrais augstākais – nosacīti pirms termiņa atbrīvotajām personām. Par recidīvu pētījumā tika uzskatīts gadījums, kad persona, kura laika posmā no 2009. gada 1. jūnija līdz 31. augustam bija izcietusi tai piemēroto sodu un līdz 2011. gada 1. novembrim tika notiesāta par jaunu noziedzīgu nodarījumu vai ierosinātais kriminālprocess atradās kādā no kriminālprocesa stadijām. Šī perioda beigās jaunu noziedzīgu nodarījumu bija izdarījuši 20% no personām, kurām iepriekš tika piemērots piespiedu darbs, 16% no nosacīti notiesātajām personām, 26% no nosacīti pirms termiņa atbrīvotajām personām un 51% no pilnu brīvības atņemšanas sodu izcietušajām personām.⁴⁵

Valstij būtu nepieciešams finansēt ne tikai krimināltiesiskā jeb legālā recidīva, bet arī kriminoloģiskā recidīva izpēti, kā rezultātā iegūto informāciju varētu izmantot, lai cīnītos ar recidīvu stimulējošiem apstākļiem, kā arī panāktu, ka mazāks skaits notiesāto personu vai personu, kurām sods piemērots ar prokurora priekšrakstu par sodu, izdarītu jaunus noziedzīgus nodarījumus. Lai gan tam vajadzētu atvēlēt papildus finanšu līdzekļus, gadījumā, ja tiešām samazinātos personu, kas atkārtoti izdara noziedzīgus nodarījumus, skaits, secīgi samazinātos arī brīvības atņemšanas iestādēs esošo personu skaits. Rezultātā diezgan būtiski tiktu ietaupīti finanšu resursi, jo personas, kurai piemērota brīvības atņemšana, uzturēšana valstij izmaksā dārgi, piemēram, 2013. gadā šīs izmaksas pārsniedza 18 eiro.⁴⁶

⁴⁴ Judins A., Kronberga I. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/2011/rec_pedejais.pdf [aplūkots 2015. gada 5. maijā].

⁴⁵ Ķipēna K., Ņikišins J., Zavackis A. Sodū izcietušo personu noziedzīgo nodarījumu recidīvs. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/259267-sodu-izcietuso-personu-noziedzigo-nodarijumu-recidivs/> [aplūkots 2015. gada 5. maijā].

⁴⁶ Luksa M. Brīvības atņemšana nav ne vienīgais, ne galvenais sods. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/265448-brivibas-atnemsana-nav-ne-vienigais-ne-galvenais-sods/> [aplūkots 2015. gada 5. maijā].

2. PIESPIEDU DARBA PIEMĒROŠANA UN IZPILDE LATVIJĀ

2.1. Piespiedu darba piemērošana

Piespiedu darbs ir viens no trim pamatsodu veidiem, kurš paredzēts Krimināllikuma 36. panta pirmajā daļā. Bez piespiedu darba tiesa personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kā pamatsodu var noteikt vai nu brīvības atņemšanu, vai arī naudas sodu, bet prokurors – tikai naudas sodu. Atbilstoši Krimināllikuma 36. panta trešajai daļai prokurors ar priekšrakstu par sodu piespiedu darbu kā pamatsodu var noteikt tikai personām, kuras izdarījušas kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, neparedzot prokuroram iespēju ar priekšrakstu par sodu noteikt piespiedu darbu par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem.

Lai gan piespiedu darbs kā papildsods Krimināllikumā blakus mantas konfiskācijai, izraidīšanai no Latvijas Republikas, naudas sodam, tiesību ierobežošanai, policijas kontrolei (izslēgta ar 2015. gada 1. janvāri) un probācijas uzraudzībai tika iekļauts vien ar 2012. gada 13. decembra likumu „Grozījumi Krimināllikumā”, jau 2009. gada 9. janvāra Ministru kabineta rīkojumā Nr. 6 „Par Kriminālsodu politikas koncepciju” bija minēts, ka nepieciešams nodrošināt iespēju piespiedu darbu piemērot kā papildsodu personām, kuras sodītas ar nosacītu brīvības atņemšanu, tādā veidā sekmējot soda mērķu sasniegšanu.⁴⁷ Savukārt iepriekš minētā likuma „Grozījumi Krimināllikumā” likumprojekta anotācijā ir noteikts, ka piespiedu darba kā papildsoda piemērošana kopā ar nosacītu brīvības atņemšanu ir stingrāka valsts reakcija uz attiecīgo noziedzīgo nodarījumu salīdzinājumā ar to piemērošanu atsevišķi, atsaucoties arī uz citām valstīm, kur piespiedu darbu iespējams noteikt arī kā papildsodu vai kā papildus pienākumu kādam no citiem soda veidiem, piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs⁴⁸ pienākumu veikt piespiedu darbu var noteikt papildus probācijas uzraudzībai, bet Vācijā – nosacītas notiesāšanas gadījumā, taču šajās valstīs tie netiek uzskatīti par papildsodiem.⁴⁹ Krimināllikuma 55. panta pirmā daļa paredz, ka tiesa personu var notiesāt nosacīti, ja, nosakot sodu – brīvības atņemšana – uz laiku no trim mēnešiem līdz pieciem gadiem, un ņemot vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un ar to radīto kaitējumu, kā arī vainīgā personību un citus lietas apstākļus, ir ieguvusi pārliecību, ka šī persona, sodu neizciešot, turpmāk neizdarīs noziedzīgus nodarījumus. Atbilstoši Krimināllikuma 55. panta otrajai daļai sods netiks izpildīts, ja tiesas noteiktajā pārbaudes laikā, kurš paredzēts panta

⁴⁷ Par Kriminālsodu politikas koncepciju: Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojums Nr. 6. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=186355> [aplūkots 2015. gada 18. martā].

⁴⁸ Title 18 of the United States Code. Section 3563. Conditions of probation. Pieejams: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3563> [aplūkots 2015. gada 18. martā].

⁴⁹ Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā” (reģ. Nr. TA-1028). Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/F8EAF0BB07FCB67AC225793300488419?OpenDocument#_ftn1 [aplūkots 2015. gada 18. martā].

trešajā daļā un kurš noteikts uz laiku no sešiem mēnešiem līdz pieciem gadiem, bet tajā pašā laikā nedrīkst būt īsāks par piemēroto brīvības atņemšanas laiku, persona neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu, nepārkāps sabiedrisko kārtību un izpildīs kriminālsodu izpildi reglamentējošā likumā paredzētos un Valsts probācijas dienesta noteiktos pienākumus. Krimināllikuma 55. panta devītā daļa paredz, ka tiesa, pamatojoties uz Valsts probācijas dienesta iesniegumu, var pieņemt lēmumu par spriedumā noteiktā soda izpildīšanu notiesātajam vai pārbaudes termiņa pagarināšanu līdz vienam gadam, ja nosacīti notiesātais bez attaisnojoša iemesla nepilda kriminālsodu izpildi reglamentējošā likumā paredzētos vai Valsts probācijas dienesta noteiktos pienākumus. Savukārt Krimināllikuma 55. panta desmitajā un desmitajā prim daļā regulēti gadījumi, kad nosacīti notiesātais pārbaudes laikā izdarījis jaunu noziedzīgu nodarījumu, desmitajā daļā nosakot, ka šādos gadījumos piespriestais sods ir izpildāms, sods ir nosakāms atbilstoši Krimināllikuma 51. un 52. pantam, kur paredzēti soda noteikšanas pēc vairākiem spriedumiem, kā arī sodu saskaitīšanas un aizstāšanas noteikumi, bet desmitajā prim daļā nosakot izņēmumu no iepriekš minētā, kad tiesa var pieņemt lēmumu par pārbaudes laika pagarināšanu līdz vienam gadam, nevis piemērojot sākotnēji paredzēto brīvības atņemšanu. Šo tiesību tiesa var izmantot, ja notiesātais jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarījis aiz neuzmanības vai ir nepilngadīgs un ja par jauno noziedzīgo nodarījumu viņš ir atbrīvots no kriminālatbildības vai soda, vai par jauno noziedzīgo nodarījumu viņam kā pamatsods noteikts naudas sods vai piespiedu darbs.

A. Judins 2012. gada 13. decembrī likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” 3. lasījumā skaidroja piespiedu darbu kā papildsoda ieviešanu un piemērošanu kopā ar nosacītu brīvības atņemšanu, minot, ka kriminālsodu mērķis ir ne vien sodīt noziedzīgos nodarījumus izdarījušās personas, bet arī atjaunot taisnīgumu. Ļaujot kombinēt nosacītu brīvības atņemšanu ar piespiedu darbu, nosacīti notiesātajām personām nāksies strādāt sabiedrības labā, ne tikai neizdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus un ievērot likumā noteiktos un Valsts probācijas dienesta uzliktos pienākumus, tiesnešiem tiekot doti papildus līdzekļi, ar ko iespējams panākt taisnīgumu, tajā pašā laikā domājot arī par personu resocializāciju.⁵⁰

Krimināllikuma 40. panta pirmās daļas otrais teikums nosaka, ka tiesa var piemērot piespiedu darbu kā pamatsodu uz laiku no četrdesmit līdz divsimt astoņdesmit stundām, savukārt trešajā teikumā ir minēts, ka prokurors, priekšrakstā par sodu nosakot piespiedu darbu, var piemērot ne vairāk kā pusi no otrajā teikumā paredzētā maksimālā piespiedu darba ilguma, tātad prokurors piespiedu darbu var noteikt uz laiku no četrdesmit līdz simt četrdesmit

⁵⁰ Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” 3. lasījuma stenogramma, 2012. gada 13. decembris. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/4833D842FFCE55D0C2257AD9004AB658?OpenDocument> [aplūkots 2015. gada 20. martā].

stundām. Atbilstoši Krimināllikuma 40. panta pirmās daļas ceturtajam teikumam piespiedu darbu kā papildsodu var noteikt personām, kuras notiesātas nosacīti, uz laiku no četrdesmit līdz simts stundām. Kā papildsodu piespiedu darbu var noteikt tikai tiesa, jo Krimināllikuma 36. panta trešā daļa paredz, ka prokurors ar priekšrakstu par sodu kā papildsodu var noteikt tikai tiesību ierobežošanu vai probācijas uzraudzību.

Tiesai, nosakot kādai personai sodu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ir jāņem vērā soda noteikšanas vispārīgie un speciālie principi. Vispārīgie soda noteikšanas principi, kas jāņem vērā visos gadījumos, uzskaitīti Krimināllikuma 46. pantā un starp tiem ietilpst:

1) soda noteikšana tādā apmērā, kādu paredz izdarītā noziedzīgā nodarījuma sankcija, kas nozīmē, ka nodarījums no sākuma arī pareizi jākvalificē;

2) noziedzīgā nodarījuma rakstura un radītā kaitējuma, kā arī vainīgā personības (sociāli demogrāfisko pazīmju, krimināltiesisko pazīmju, sociālo statusu raksturojošo pazīmju, psiholoģisko pazīmju, kā arī fizisko un citu pazīmju) ņemšana vērā soda veida noteikšanā;

3) atbildību mīkstinošo un pastiprinošo apstākļu ņemšana vērā soda mēra noteikšanā;

4) brīvības atņemšanas soda piemērošana par kriminālpārkāpumiem un mazāk smagiem noziegumiem tikai tādā gadījumā, ja vieglāka soda veida noteikšana nerasniegtu soda mērķi.

Tātad, nosakot sodu, tiesai jāņem vērā lielākā daļa Krimināllikuma Vispārīgās daļas normu.⁵¹

Savukārt speciālie soda noteikšanas principi tiesai nav jāievēro katrā gadījumā, kad tā nosaka sodu, bet gan tikai likumā īpaši paredzētos gadījumos. Starp speciālajiem soda noteikšanas principiem ietilpst Krimināllikuma 49. un 49.¹ pants, kuros regulēta vieglāka soda noteikšana nekā likumā paredzēts un soda noteikšana, ja nav ievērotas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, Krimināllikuma 50. un 51. pants, kuros regulēta soda noteikšana par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem un soda noteikšana pēc vairākiem spriedumiem, Krimināllikuma 53. un 54. pants, kuros regulēta soda noteikšana par sagatavošanos noziegumam, nozieguma mēģinājumu un soda noteikšana par noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts līdzdalībā, kā arī Krimināllikuma 55. pants par nosacītu notiesāšanu.⁵²

Ņemot vērā Krimināllikuma 7. panta sesto daļu, kurā minēts, ka gadījumā, ja par noziegumu šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ne ilgāku par pieciem gadiem, tad par attiecīgo noziegumu tajā var paredzēt arī vieglāka soda veidu, un likumprojekta

⁵¹ Reigase A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 152.-164. lpp.

⁵² Turpat, 176. lpp.

„Grozījumi Krimināllikumam” anotācijā teikto, ka nebūtu samērīgi par vienu un to pašu nodarījumu paredzēt gan ievērojumu brīvības atņemšanas sodu, gan tai alternatīvus sodus, tiesa piespiedu darbu kā pamatsodu var piemērot gan par kriminālpārkāpumiem, gan par mazāk smagiem noziegumiem, gan par smagiem noziegumiem, ja par attiecīgo nodarījumu ir paredzēta brīvības atņemšana līdz pieciem gadiem.⁵³ Šī iemesla dēļ arī nevienā no sankcijām, kurā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, kas ilgāks par 5 gadiem, nav atrodami alternatīvi pamatsodi, tajā skaitā arī piespiedu darbs. Izņēmums no šī principa atrodams Krimināllikumam 49. panta otrajā daļā, kura dod tiesai tiesības noteikt vieglāka soda veidu gadījumā, ja izdarīts smags noziegums, par kuru paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par pieciem gadiem, kā arī par sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, ja attiecīgais noziegums nav izraisījis cilvēka nāvi, nav radījis smagus miesas bojājumus vai psihiskas dabas traucējumus vismaz vienai personai vai mazāk smagus miesas bojājumus vairākām personām, nav saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, nav saistīts ar narkotisko un psihotropo vielu nelegālo apriti un nav izdarīts organizētā grupā, konstatējot vairākus vainīgā atbildību mīkstinošos apstākļus un vainīgā personību. Krimināllikumam 49. panta sakarībā tomēr jāpiemin, ka panta otrajā daļā minētās tiesības noteikt vieglāku soda veidu ir tikai tiesai, prokuroram šādas tiesības nav, savukārt 49. panta pirmajā daļā minētais par soda noteikšanu, kas ir zemāks par sankcijā noteikto minimālo robežu, nav attiecināms uz piespiedu darbu, jo piespiedu darba piemērošanas laiks ir noteikts Krimināllikumam 40. panta pirmajā daļā, nevis Sevišķās daļas panta sankcijā.⁵⁴

Saistībā ar nosakāmā piespiedu darba laiku uzmanība jāpievērš arī gadījumiem, kad persona izdarījusi vairākus noziedzīgus nodarījumus. Krimināllikumam 50. panta otrā daļa paredz, ka gadījumā, ja persona izdarījusi vairākus kriminālpārkāpumus un/vai mazāk smagus noziegumus galīgo sodu nosaka, ietverot vieglāko sodu smagākajā vai arī pilnīgi vai daļēji saskaitot piespriestos sodus, šādā gadījumā tiesas noteiktais kopējais soda apmērs vai laiks drīkst pārsniegt maksimālo soda apmēru vai laiku, kāds paredzēts par smagāko no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, bet ne vairāk kā par pusi no maksimālā soda apmēra vai laika, kāds paredzēts par smagāko no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Līdzīgi Krimināllikumam 50. panta trešajā daļā ir regulēti gadījumi, kad kāds no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir smags vai sevišķi smags noziegums, attiecīgajā gadījumā pilnīgi vai daļēji saskaitot piespriestos sodus. Tāpat kā Krimināllikumam 50. panta otrajā daļā kopējais soda apmērs vai laiks drīkst pārsniegt maksimālo soda apmēru vai laiku, kāds

⁵³ Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumam” (reģ. Nr. TA-1028). Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/F8EAF0BB07FCB67AC225793300488419?OpenDocument#_ftn1 [aplūkots 2015. gada 18. martā].

⁵⁴ Reigase A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 127. lpp.

paredzēts par smagāko no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, bet ne vairāk kā par pusi no maksimālā soda apmēra vai laika, kāds paredzēts par smagāko no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Tā kā Krimināllikuma 40. panta pirmajā daļā ir paredzēts, ka maksimālais pieļaujamais laiks, uz kuru par noziedzīgu nodarījumu kā pamatsodu var noteikt piespiedu darbu, ir divsimt astoņdesmit stundas, tad var secināt, ka vairāku noziedzīgu nodarījumu gadījumā piespiedu darba laiks nedrīkst pārsniegt četrsimt divdesmit stunda. To noteikusi arī Latvijas Republikas Augstākā tiesa, minot, ka šāda kārtība nodrošina to, ka saskaitot sodus, neveidojas nesamērīgi augsta galīgā soda sankcija.⁵⁵ Atbilstoši Krimināllikuma 52. panta pirmās daļas 2. punktam gadījumos, kad tiek saskaitīti sodi par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem vienā spriedumā vai pēc vairākiem spriedumiem, viena brīvības atņemšanas diena atbilst astoņām piespiedu darba stundām, savukārt 52. panta pirmās daļas 4. punkts nosaka, ka viena brīvības atņemšanas diena atbilst divām probācijas uzraudzības dienām.

Kā jau iepriekš minēts, prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu, piespiedu darbu var noteikt tikai personām, kuras izdarījušas kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu. Tas attiecas arī uz gadījumiem, kad vairāki kriminālpārkāpumu un/vai mazāk smagi noziegumi veido noziedzīgu nodarījumu kopību. Krimināllikuma 50. panta otrās daļas 2. teikumā ir paredzēts, ka šādos gadījumos kopējo soda apmēru vai laiku nedrīkst noteikt lielāku par maksimālo soda apmēru vai laiku, kāds paredzēts par smagāko no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Tātad maksimālais laiks, uz kuru prokurors ar priekšrakstu par sodu var noteikt piespiedu darbu arī par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, ir simt četrdesmit stundas, kā tas paredzēts Krimināllikuma 40. panta pirmajā daļā.

Personu loks, kam piespiedu darbs nav piemērojams, ir noteikts Krimināllikuma 40. panta otrajā daļā. Tā paredz, ka piespiedu darbs nav piemērojams darbnespējīgām personām, bet nedod šī jēdziena skaidrojumu. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments pēc darba tiesisko attiecību un sociālās aizsardzības regulējošo normatīvo aktu analīzes ir secinājis, ka noteikts vecums, slimība, invaliditāte un maternitāte pilnīgi atņem vai daļēji ierobežo cilvēku spēju strādāt, tādēļ šiem cilvēkiem vajadzīga sociālā aizsardzība, bet piespiedu darba piemērošana, pienākuma strādāt uzlikšana šīm personām var atstāt nelabvēlīgu ietekmi uz šo personu veselību.⁵⁶

⁵⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 9. janvāra lēmums lietā Nr. SKK-J-13/2015. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2015/SKK-J-13-2015.doc> [aplūkots 2015. gada 19. martā].

⁵⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 8. novembra lēmums lietā Nr. SKK – J-571/2007. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2007/kd08112007.doc> [aplūkots 2015. gada 19. martā].

A. Reigase savā grāmatā „Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte.” izteikusi viedokli, ka, lai atzītu personu par darbnespējīgu, liela uzmanība ir jāpievērš arī tam, vai persona spēj vai nespēj veikt konkrēta veida darbu, ne tikai tam, vai persona pieder attiecīgajai personu kategorijai, ar to saprotot invalīdus, pensionārus, grūtnieces un personas ar veselības problēmām. A. Reigase grāmatā min, ka piespiedu darbu var piemērot 3. grupas invalīdiem, bet izņēmuma gadījumos arī 2. grupas invalīdiem, ja šīs personas spēj izpildīt konkrētus darbus, kas nekaitē viņu veselībai, fiziskajām un psihiskajām spējām. Zināmā laika periodā ir iespējams piespiedu darbu piemērot arī grūtniecēm, bet pensionāriem un personām ar veselības problēmām tomēr kā sodu piespiedu darbu varētu noteikt, ja viņi darbu tiešām spētu izpildīt un tas nenodarītu būtisku kaitējumu viņu veselībai.⁵⁷ Nāktos piekrist A. Reigases viedoklim. Jāatzīst, ka varētu būtu lietderīgi likumā noteikt, piemēram, kādu grupu invalīdiem ir iespējams kā sodu noteikt piespiedu darbu un kādu grupu invalīdiem nav, taču tajā pašā laikā, nosakot stingrākas robežas, tiktu ierobežota tiesas un prokurora brīvība soda noteikšanā, kā rezultātā negatīvi varētu tikt ietekmēta arī soda mērķu sasniegšana. Tiesu praksē tiek uzskatīts, ka 3. grupas invalīdiem piespiedu darbu ir iespējams piemērot⁵⁸, tas attiecas arī uz 2. grupas invalīdiem, ja tiesas ieskatā tie spēj veikt piespiedu darbu.⁵⁹ Tajā pašā laikā tiesa personai ar 1. grupas invaliditāti, kura pati vēlējas, lai tiktu piemērots piespiedu, to nepiemēroja.⁶⁰

Ar 2012. gada 13. decembra Krimināllikuma grozījumiem tika veiktas izmaiņas arī Krimināllikuma 40. panta otrajā daļā, paredzot, ka turpmāk piespiedu darbs nav piemērojams tikai darbnespējīgām personām, un izslēdzot no panta otrās daļas vārdus „uz karavīriem”. Tātad par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti līdz 2013. gada 1. aprīlim, kad grozījumi stājās spēkā, piespiedu darbu nedrīkstēja piemērot ne tikai darbnespējīgām personām, bet arī karavīriem. Šāds ierobežojums līdz tam tika pamatots ar karavīru pastāvīgo atrašanos dienestā.⁶¹ Savukārt V. Liholaja ir norādījusi, ka piespiedu darba attiecināšana uz karavīriem, ņemot vērā karavīriem piemītošo statusu un inkriminējamo noziedzīgo nodarījumu

⁵⁷ Reigase A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 103.-106. lpp.

⁵⁸ Kuldīgas rajona tiesas 2014. gada 4. septembra spriedums lietā Nr. 11250040314. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=105511> [aplūkots 2015. gada 18. maijā].

⁵⁹ Valmieras rajona tiesas 2014. gada 15. aprīļa spriedums lietā Nr. 11130064113. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=113741> [aplūkots 2015. gada 18. maijā].

⁶⁰ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 14. augusta spriedums lietā Nr. 11095178513. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=128397> [aplūkots 2015. gada 18. maijā].

⁶¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007, 144. lpp.

izdarīšanas laiku un apstākļus, ir nepamatota, piespiedu darbs karavīriem nevar tikt piemērots un izpildīts.⁶²

Saskaņā ar Tiesu informācijas sistēmā atrodamo informāciju 2014. gadā par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu pavisam notiesātas 16158 personas. No visām notiesātajām personām apmēram 37,4% jeb 6044 personām kā sods tika piemērots piespiedu darbs, brīvības atņemšana tika noteikta 8559 personām, kas sastāda gandrīz 53%, 1264 personas jeb 7,8% no visām personām tika notiesātas nosacīti, bet naudas sods kā pamatsods tika piemērots tikai 291 personai, kas veido vien 1,8%.^{63,64} Tātad piespiedu darbs 2014. gadā bija otrais biežāk piemērotais soda veids, paliekot vienīgi aiz brīvības atņemšanas.

2014. gadā piespiedu darba izpilde tika organizēta 7188 probācijas klientiem, daļai no kuriem piespiedu darba izpildes organizēšana tika turpināta no 2013. gada, bet daļai – uzsākta 2014. gadā. Laika periodā no 2014. gada 1. janvāra līdz 2014. gada 31. decembrim Valsts probācijas dienests izpildei saņēma 5719 tiesas nolēmumus un prokurora priekšrakstus par sodu, ar kuru personai kā pamatsods piemērots piespiedu darbs. Piespiedu darbu kā sodu tiesa 2014. gadā noteica un nolēmumus nosūtīja izpildei attiecība uz 4242 personām, no kurām 4 pilngadīgām personām piespiedu darbs tika piemērots kā papildsods. Tiesas nolēmumu, ar kuriem piemērots piespiedu darbs, skaits salīdzinājumā ar 2013. gadu, kad Valsts probācijas dienests izpildei saņēma 3368 tiesas nolēmumus, pieauga par 25,9%.⁶⁵

Laika periodā no 2005. gada, kad piespiedu darbs tika piemērots 1059 personām, līdz 2009. gadam, kad piespiedu darbs tika piemērots 4290 personām, bija vērojams samērā straujš ar šo soda veida sodīto personu skaita pieaugums. 2010. gadā ar tiesas nolēmumu, bet 2011. gadā gan ar tiesas nolēmumu, gan prokurora priekšrakstu par sodu piespiedu darbs tika piemērots mazākam skaitam personu, attiecīgi nokrītoties par 6,4% 2010. gadā un 7,4% 2011. gadā, kad piespiedu darbs tika noteikts 3724 personām. Sākot ar 2012. gadu piespiedu darbs atkal tika piemērots arvien vairāk, sasniedzot iepriekšējā rindkopā minēto līmeni.⁶⁶

⁶² Liholaja A. Kriminālsodu politikas koncepcija un no tās izrietošie grozījumi Krimināllikumā. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juristu-zurnals_3.pdf [aplūkots 2015. gada 19. martā].

⁶³ Tiesu informācijas sistēmas krimināllietu statistikas pārskats. Notiesāto personu skaits un piespriestais sods 2014. gadā. Pieejams: https://tis.ta.gov.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&topmenuid=0&groupid=tisstat [aplūkots 2015. gada 20. aprīlī].

⁶⁴ Tiesu informācijas sistēmas krimināllietu statistikas pārskats. Notiesāto personu skaits un nosacīti piespriestais sods 2014. gadā. Pieejams: https://tis.ta.gov.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&topmenuid=0&groupid=tisstat [aplūkots 2015. gada 20. aprīlī].

⁶⁵ Valsts probācijas dienesta sniegta informācija. Npublicēts materiāls.

⁶⁶ Turpat.

2.2. Piespiedu darba izpilde

Bez Krimināllikuma, kur iekļauti atsevišķi piespiedu darba izpildes jautājumi, piespiedu darba izpildi regulē arī Latvijas Soduzpildes kodekss, Ministru kabineta noteikumi Nr. 119, kuri ir spēkā no 2010. gada 13. februāra, kā arī Valsts probācijas dienesta likums⁶⁷.

Valsts probācijas dienesta likuma 4. panta pirmajā daļā ir teikts, ka „Valsts probācijas dienests ir tieslietu ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kas īsteno valsts politiku kriminālsoda – piespiedu darbs – un audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa – sabiedriskais darbs – izpildē, kā arī probācijas klientu uzraudzībā un sociālās uzvedības korekcijā,”, tātad kriminālsoda – piespiedu darbs – izpildi organizē Valsts probācijas dienests, kuru atbilstoši likuma 4. panta trešajai daļai finansē no valsts budžeta. Valsts probācijas dienests piespiedu darba izpildi visā Latvijas teritorijā organizē kopš 2006. gada 1. janvāra, bet pirms tam par piespiedu darba izpildes organizēšanu atbildīgas bija pašvaldības, kurām bija jāizveido speciālas piespiedu darba uzraudzības dienesti, kas ar to nodarbosies.⁶⁸

Valsts probācijas dienests bez piespiedu darba izpildes organizēšanas veic vairākas citas funkcijas, kas uzskaitītas Valsts probācijas dienesta likuma 6. pantā: sniedz izvērtēšanas ziņojumus par probācijas klientiem, nodrošina probācijas programmu izstrādi un licencētu programmu īstenošanu, organizē audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa – sabiedriskais darbs – izpildi, pārbaudes laikā uzrauga personas, pret kurām izbeigts kriminālprocess, tās nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības, organizē un vada izlīgumu kriminālprocesā, uzrauga personas, kuras nosacīti notiesātas vai nosacīti pirms termiņa atbrīvotas no brīvības atņemšanas iestādēm, kā arī nodrošināt papildsoda – probācijas uzraudzība – izpildi. Valsts probācijas dienestam var nākties veikt vairākas no šīm funkcijām saistībā ar to pašu probācijas klientu.

Tiesa vai prokurors, lemjot par piespiedu darba piemērošanas lietderību, var lūgt Valsts probācijas dienestam sagatavot izvērtēšanas ziņojumu par attiecīgo personu kā tas noteikts Valsts probācijas dienesta likuma 15. panta pirmajā daļā, un pēc tam kā sodu noteikt piespiedu darbu. Tādā veidā Valsts probācijas dienests procesā iesaistās gan sniedzot izvērtēšanas ziņojumu par kriminālprocesā apsūdzēto personu, gan organizējot piespiedu darba izpildi, kad sods attiecīgajai personai jau ir piemērots.

Atbilstoši Valsts probācijas dienesta likuma 15. panta trešās daļas 1. punktam viens no izvērtēšanas ziņojuma mērķiem ir „Sniegt vispusīgu, objektīvu informāciju, uz kuras pamata

⁶⁷ Valsts probācijas dienesta likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=82551> [aplūkots 2015. gada 20. martā].

⁶⁸ Reigase A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 20., 28. lpp.

tiks izlemts jautājums par probācijas klientam nosakāmo sodu, kā arī par iespējamiem Valsts probācijas dienesta noteiktiem pienākumiem uzraudzības ietvaros, ņemot vērā probācijas klienta domāšanas veidu, uzvedību, attieksmi un noziedzīga nodarījuma izdarīšanu veicinošos sociālos apstākļus.” Šāda vispusīga un objektīva informācija var palīdzēt tiesai vai prokuroram izšķirties par piemērojamo soda veidu un mēru, radot pārliecību, ka, piemērojot piespiedu darbu, persona to tiešām pildīs un ka tas, ņemot vērā arī personību raksturojošo informāciju, ir atbilstošākais soda veids attiecīgajā situācijā.⁶⁹

Pēc 2009. gada 16. likuma „Grozījumi likumā „Par valsts budžetu 2009. gadam”⁷⁰, kā „Grozījumi Valsts probācijas dienesta likumā”⁷¹ un „Grozījumi Kriminālprocesa likumā”⁷² spēkā stāšanās 2009. gada 1. jūlijā būtiski samazinājās tiesas un prokurora iespējas pieprasīt izvērtēšanas ziņojumus Valsts probācijas dienestam. Valsts probācijas dienesta likuma un Kriminālprocesa likuma pārejas noteikumos tika iekļauta norāde, ka no 2009. gada 1. jūlija līdz 2012. gada 31. decembrim pēc tiesas vai prokurora pieprasījuma izvērtēšanas ziņojumus Valsts probācijas dienests var sniegt tikai par personām, kuras apsūdzētas noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pret dzimumneaizskaramību un tikumību, kā arī par apsūdzētajiem, kuri noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī bija nepilngadīgi. Tādā veidā būtiski samazinājās personu loks, par kurām tiesa un prokurors varēja pieprasīt izvērtēšanas ziņojumu. Likumprojekta „Grozījumi Valsts probācijas dienesta likumā” anotācijā norādīts, ka iespēja pieprasīt izvērtēšanas ziņojumus tikai par personām, kuras apsūdzētas noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pret dzimumneaizskaramību un tikumību, kā arī par apsūdzētajiem, kuri noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī bija nepilngadīgi, apdraudēs soda individualizācijas principa īstenošanu, jo tiesa un prokurors vajadzības gadījumā nevarēs noskaidrot visas personu raksturojošās ziņas.⁷³ Līdzīgs viedoklis izteikts arī Valsts probācijas dienesta 2009. un 2010. gada publiskajā pārskatā, kuros minēts, ka neiespējamība pieprasīt izvērtēšanas ziņojumu par citām noziedzīga nodarījuma izdarīšanā apsūdzētām personām var veicināt neatbilstošāka soda piemērošanu, piemēram, brīvības atņemšanas soda piemērošanu gadījumā, kad lietderīgāk personai būtu bijis piemērot piespiedu darbu, jo tiesas un prokurora rīcībā nebūs vispusīgas un objektīvas informācijas par likumpārkāpēja personību, kā arī paredzot personu, kuras atkārtoti izdarīs noziedzīgus nodarījumus, un brīvības atņemšanas iestādēs esošo

⁶⁹ Turpat, 169.-171. lpp.

⁷⁰ Grozījumi likumā „Par valsts budžetu 2009. gadam”: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/193824-grozijumi-likuma-par-valsts-budzetu-2009-gadam-> [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁷¹ Grozījumi Valsts probācijas dienesta likumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/194071-grozijumi-valsts-probacijas-dienesta-likuma> [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁷² Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/194068-grozijumi-kriminalprocesa-likuma> [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁷³ Likumprojekts „Grozījumi Valsts probācijas dienesta likumā” (reģ. Nr. TA-1710). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/59995F94C4E301A1C22575C9002BD696?OpenDocument> [aplūkots 2015. gada 22. martā].

personu skaita pieaugumu.^{74,75} Samērā liela daļa tiesnešu un prokuroru attiecīgajā laika periodā izjuta izvērtēšanas ziņojumu trūkumu un atzina, ka izvērtēšanas ziņojumu pieprasīšanas ierobežojums negatīvi ietekmēja apsūdzētā personības objektīvu izvērtēšanu.⁷⁶

2011. gadā daļa tiesnešu vērsās pie tieslietu ministra ar lūgumu rast iespēju atkal pieprasīt Valsts probācijas dienesta izvērtēšanas ziņojumus ne tikai par tām personām, kuras izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, kas vērsti pret dzimumneaizskaramību un tikumību, vai kuras noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī bijušas nepilngadīgas, bet arī jebkuru citu noziedzīgu nodarījumu un visām pilngadīgām personām, lai nodrošinātu soda individualizāciju un likumpārkāpēju efektīvāku resocializāciju.⁷⁷ Situācija tika atrisināta vien 2012. gadā, kad 15. novembrī tika pieņemts likums „Par valsts budžetu 2013. gadam”⁷⁸, kā arī izdarīti grozījumi Kriminālprocesa likumā⁷⁹ un Valsts probācijas dienesta likumā⁸⁰, grozot Kriminālprocesa likuma pārejas noteikumu 24. punktā un Valsts probācijas dienesta likuma pārejas noteikumu 7. punktā paredzēto termiņu, līdz kuram Valsts probācijas dienests sniedz izvērtēšanas ziņojumus tikai par personām, kuras apsūdzētas noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pret dzimumneaizskaramību un tikumību, kā arī par apsūdzētajiem, kuri noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī bija nepilngadīgi. Šis termiņš tika pagarināts no 2012. gada 31. decembra līdz 2013. gada 28. februārim, domājams, tādēļ, lai Valsts probācijas dienests spētu sagatavoties palielinātajam darba apjomam. Ar 2013. gada 1. martu tiesas un prokurori atkal varēja pieprasīt izvērtēšanas ziņojumus Valsts probācijas dienestam par jebkuru apsūdzēto, neatkarīgi no noziedzīga nodarījuma rakstura vai vecuma ierobežojuma.⁸¹

Valsts probācijas dienesta pēc tiesas vai prokurora pieprasījuma sniegto izvērtēšanas ziņojumu skaits pēc 2004. gada būtiski pieauga, 2004. gadā tika pieprasīts vien 61 izvērtēšanas ziņojums, 2005. gadā apmēram deviņas reizes vairāk – 551 ziņojumi, 2006. gadā ziņojumu skaits vairāk kā dubultojās, sasniedzot 1156 ziņojumus, bet 2007. gadā tika sastādīti

⁷⁴ Valsts probācijas dienesta 2009. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/gada_parskati/2009_vpd_publicais_parskats.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁷⁵ Valsts probācijas dienesta 2010. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/2010_vpd_publicais_parskats_23_05_2011.docx [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁷⁶ Valsts probācijas dienesta 2011. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/2012_vpd_publicais_parskats_2.doc [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁷⁷ Valsts probācijas dienesta 2012. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/gada_parskati/2012vpd.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁷⁸ Likums „Par valsts budžetu 2013. gadam”: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=253192> [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁷⁹ Grozījums Kriminālprocesa likumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/253062-grozijums-kriminalprocesa-likuma> [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁸⁰ Grozījumi Valsts probācijas dienesta likumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/253067-grozijumi-valsts-probacijas-dienesta-likuma> [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁸¹ Valsts probācijas dienesta 2013. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/gada_parskati/2013_vpd_publicais_parskats_16_06_2014.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā].

1532 izvērtēšanas ziņojumi.⁸² Pēc 2008. gada, kad Valsts probācijas dienests pēc tiesas vai prokurora pieprasījuma bija sagatavojis 1725 izvērtēšanas ziņojumus, kas līdz šim ir lielākais ziņojumu skaits viena gada laikā, pieprasīto ziņojumu skaits 2009. gadā ieviesto ierobežojumu dēļ sāka strauji kristies. Attiecīgi 2009. gadā tika saņemti 930 izvērtēšanas ziņojumu pieprasījumi, 2010. gadā vien 176 pieprasījumi, kam 2011. gadā sekoja 140 pieprasījumi, bet 2012. gadā – 102 pieprasījumi. 2013. gadā, kad atkal tika paredzēta iespēja izvērtēšanas ziņojumus pieprasīt neatkarīgi no personas vecuma un izdarītā noziedzīgā nodarījuma rakstura, bija novērojams pieprasīto izvērtēšanas ziņojumu skaita pieaugums, Valsts probācijas dienests saņēma 378 pieprasījumus.⁸³

Izvērtēšanas ziņojums var būt noderīgs līdzeklis, lai tiesa vai prokurors izvērtētu, vai personai piemērot piespiedu darbu vai tomēr kādu citu soda veidu. Izvērtēšanas ziņojums ļauj daudz labāk iepazīties ar apsūdzētā personību, sociālajiem apstākļiem, izdarīt informētāku izvēli, nodrošinot soda individualizācijas principa ievērošanu. Lai gan Valsts probācijas dienesta ieteikumi tiesai vai prokuroram obligāti nav jāievēro, tie tomēr dod citu perspektīvu, kas ir vērtējams pozitīvi.

Jāpiekrīt A. Reigases viedoklim, ka varētu apsvērt iespēju noteikt Kriminālprocesa likumā tiesas pienākumu, nevis tiesības pieprasīt Valsts probācijas dienestam izvērtēšanas ziņojuma sagatavošanu par apsūdzēto personu, ja to jau nav pieprasījis prokurors, līdzīgi kā tas ir Somijā, kur prokuroram noteiktos gadījumos izvērtēšanas ziņojums ir jāpieprasa vienmēr.⁸⁴ Taču tādā gadījumā jāpievērš uzmanība arī problēmām, ko šāda pienākuma ieviešana radītu. Ņemot par piemēru 2013. gadu, kad par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu tika notiesātas 8630 personas⁸⁵, nemaz nerunājot par tām personām, kurām sods piemērots ar prokurora priekšrakstu par sodu, izvērtēšanas ziņojuma pieprasīšanas pienākuma ieviešana nozīmētu, ka Valsts probācijas dienests gada laikā saņemtu vairāk kā 8600 tiesas vai prokurora izvērtēšanas ziņojumu pieprasījumus, kas ir gandrīz piecas reizes vairāk nekā 2008. gadā. Var secināt, ka būtiski palielinātos Valsts probācijas dienesta darba apjoms un noslogojums, būtu nepieciešams papildus darbaspēks, ko vajadzētu arī apmācīt. Tādā veidā būtiski palielinātos arī Valsts probācijas dienestam nepieciešamie budžeta līdzekļi, kā arī pieaugtu krimināllietu izskatīšanas ilgums.

⁸² Reigase A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 170.-171. lpp.

⁸³ Valsts probācijas dienesta 2013. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/gada_parskati/2013_vpd_publicais_parskats_16_06_2014.pdf [aplūkots 2015. gada 22. martā].

⁸⁴ Reigase A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 171. lpp.

⁸⁵ Tiesu administrācijas Statistikas pārskats par notiesāto personu skaitu 2013. gadā. Pieejams: http://www.ta.gov.lv/UserFiles/1412920909_noties_pers_skaits_2013.pdf [aplūkots 2015. gada 23. martā].

Par to pašu probācijas klientu Valsts probācijas dienestam var nākties ne tikai sniegt izvērtēšanas ziņojumu un organizēt piespiedu darba izpildi, bet arī pārbaudes laikā uzraudzīt personas, kuras nosacīti notiesātas, ja kā papildsods personai piemērots piespiedu darbs, un personas, kuras pirms termiņa atbrīvotas no brīvības atņemšanas iestādēm, ja tiesa personai par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem vienā spriedumā vai pēc vairākiem spriedumiem ir piespiedusi piespiedu darbu un brīvības atņemšanu, kuras kopējais termiņš ir ilgāks par trīs mēnešiem, bet nepārsniedz trīs gadus, ņemot vērā Krimināllikuma 52. panta otrajā prim daļā un 61. panta pirmajā daļā noteikto. Bez iepriekš minētā Valsts probācijas dienestam vienlaicīgi var būt jāorganizē piespiedu darba kā pamatsoda un probācijas uzraudzības kā papildsoda izpilde, jo atbilstoši Krimināllikuma 45.¹ panta ceturtajai daļai probācijas uzraudzības izpildi uzsāk ar brīdi, kad persona sāk izciest pamatsodu – piespiedu darbu.

Valsts probācijas dienests personām, kurām piemērota probācijas uzraudzība vai kuras notiesātas nosacīti, vai arī nosacīti pirms termiņa atbrīvotas no soda, var noteikt virkni papildus pienākumu, kuri uzskaitīti Latvijas Sodū izpildes kodeksa 119.⁷, 138.⁶ un 155.¹ pantā un kuru izpildes kārtība paredzēta Ministru kabineta 2015. gada 24. februāra noteikumu Nr. 107 „Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests uzrauga nosacīti notiesātās, nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvotās, nosacīti no kriminālatbildības atbrīvotās personas un personas, kurām piemērots papildsods – probācijas uzraudzība”⁸⁶ 48.-114. punktā. Starp šiem pienākumiem un aizliegumiem ietilpst aizliegums atstāt dzīvesvietu noteiktā diennakts laikā, aizliegums mainīt dzīvesvietu bez Valsts probācijas dienesta piekrišanas, aizliegums uzturēties noteiktās sabiedriskajās vietās, aizliegums sazināties ar noteiktiem cilvēkiem, aizliegums izbraukt no noteiktas administratīvās teritorijas bez Valsts probācijas dienesta atļaujas, aizliegums lietot alkoholu un citas apreibinošas vielas, pienākums ar Valsts probācijas dienesta amatpersonu saskaņot pārvietošanās maršrutu, pienākums piedalīties probācijas programmā, aizliegums iegādāties, nēsāt vai glabāt noteiktus priekšmetus, aizliegums tuvojties noteiktiem objektiem, vietām vai iestādēm, pienākums kriminogēna rakstura problēmu risināšanai apmeklēt Valsts probācijas dienesta norādītu speciālistu, kā arī pienākums pildīt dienesta norādījumus, kas vērsti uz legālu iztikas līdzekļu gūšanu vai sadzīves jautājumu risināšanu sociāli pieņemamā veidā.

Varētu apsvērt iespēju atļaut Valsts probācijas dienestam šādus pienākumus attiecināt arī uz piespiedu darbu, kad tas netiek piemērots kā papildsods nosacītai brīvības atņemšanai,

⁸⁶ Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests uzrauga nosacīti notiesātās, nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvotās, nosacīti no kriminālatbildības atbrīvotās personas un personas, kurām piemērots papildsods – probācijas uzraudzība: Ministru kabineta 2015. gada 24. februāra noteikumi Nr. 107. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/272547-kartiba-kada-valsts-probacijas-dienests-uzrauga-nosaciti-notiesatas-nosaciti-pirms-termiņa-no-soda-izciešanas-atbrivotas-nosaci...> [aplūkots 2015. gada 23. martā].

kad persona netiek nosacīti pirms termiņa atbrīvota no soda izciešanas un jāsāk piespiedu darba izpilde, kā arī kad piespiedu darbam netiek papildus piemērota arī probācijas uzraudzība kā papildsods. Tādā veidā tiktu panākta lielāka varbūtība, ka piemērotais piespiedu darbs tiktu pildīts, kā arī Valsts probācijas dienesta rokās nonāktu papildus līdzekļi, ar ko piespiedu darba piemērošanas gadījumā varētu nodrošināt personas resocializāciju un reintegrāciju sabiedrībā, kā rezultātā tiktu samazināts arī risks, ka attiecīgā personas atkārtoti izdarīs kādu noziedzīgu nodarījumu. Piemēram, papildus piespiedu darbam Valsts probācijas dienests varētu noteikt personai, kura cieš no alkohola atkarības, aizliegumu lietot alkoholu un citas apreibinošas vielas, aizliegumu sazināties ar noteiktiem cilvēkiem vai uzturēties noteiktās sabiedriskās vietās, kas varētu personu atkal pamudināt lietot alkoholu, vai arī pienākumu piedalīties probācijas programmā, tādā veidā pievēršot uzmanību personas kriminogēnajām vajadzībām. Nosakot šos pienākumus kopā ar piespiedu darbu, ne tikai persona tiktu sodīta par izdarīto noziedzīgo nodarījumu un atjaunots taisnīgums (šeit gan viedokļi varētu atšķirties), bet arī nodrošināta personas resocializācija, palīdzot iekļauties atpakaļ sabiedrībā pēc soda izciešanas, kas, iespējams, ar piespiedu darbu vien netiktu panākts.

Latvijas Sodū izpildes kodeksa nodaļai par piespiedu darba izpildes kārtību ir veltīti 6 panti. Šobrīd spēkā esošajā redakcijā visos šajos pantos ir lietots termins „notiesātais”, ko vajadzētu aizstāt ar „personu, kurai piemērots piespiedu darbs”, jo piespiedu darbu var būt noteikts ne tikai notiesātajiem, bet arī personām, kurām sods piemērots ar prokurora priekšrakstu par sodu.

Latvijas Sodū izpildes kodeksa 133. panta pirmajā daļā ir noteikts notiesāto un personu, kurām piespiedu darbs ir piemērots ar prokurora priekšrakstu par sodu pienākums desmit darba dienu laikā no tiesas sprieduma spēkā stāšanās dienas pieteikties soda izciešanai Valsts probācijas dienestā atbilstoši deklarētajai dzīvesvietai, bet atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 8. punktam, kad probācijas klients ir ieradies attiecīgajā teritoriālajā struktūrvienībā, amatpersona probācijas klientam izskaidro piespiedu darba izpildes nosacījumus un kārtību. Ja persona, kurai piemērots piespiedu darbs, ir nepilngadīga, piešķirts trūcīgās personas statuss vai viņa ģimenei piešķirts trūcīgās ģimenes statuss, Latvijas Sodū izpildes kodeksa 133. panta trešā daļa paredz, ka Valsts probācijas dienests sedz šīs personas transporta izdevumus, kas saistīti ar ierašanos Valsts probācijas dienesta struktūrvienībā un kas saistīti ar piespiedu darba veikšanu. Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 26. punkts papildina iepriekš minēto un paredz, ka personai, atkarībā no piespiedu darba izpildes ilguma, triju darba dienu laikā pēc piespiedu darba izpildes vai reizi mēnesī jāiesniedz rakstisks iesniegums un sabiedriskā transporta izmantošanu apliecinājoši dokumenti, lai ar sabiedriskā

transporta izmantošanu saistītie izdevumi tiktu segti. Šos izdevumus Valsts probācijas dienests sedz 30 dienu laikā no dokumentu saņemšanas, ja tie ir pamatoti, kā tas noteikts Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 27. punktā.

Gadījumā, ja persona desmit darba dienu laikā nepiesakās Valsts probācijas dienestā, tā mēģinot izvairīties no soda izciešanas, Latvijas Soduzpildes kodeksa 133. panta otrā daļā paredzēts, ka Valsts probācijas dienestam persona ir rakstveidā jābrīdina par piespiedu darba aizstāšanu ar īslaicīgu brīvības atņemšanu. Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 36. un 38. punkts papildina iepriekš minēto, nosakot, ka brīdinājums personai ir izsniedzams vai nosūtāms ierakstītā vēstulē tikai tad, ja persona pēc Valsts probācijas dienesta amatpersonas uzaicinājuma nav ieradusies, lai sniegtu paskaidrojumus par neierašanos pieteikties piespiedu darba izciešanai, vai paskaidrojumā sniegtie neierašanās iemesli nav atzīstami par attaisnojošiem, bet saskaņā ar 37. punktu Valsts probācijas dienesta amatpersona tāpat rīkojas arī gadījumā, ja probācijas klients pārkāpis piespiedu darba izpildes nosacījumus, ar kuriem tika iepazīstināts, un amatpersona lūgusi sniegt paskaidrojumus.

Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 43. punktā ir norādīts, ka iesniegums par piespiedu darba aizstāšanu ar arestu (būtu jābūt īslaicīgai brīvības atņemšanai) ir jāsaņem mēneša laikā, ja pēc brīdinājuma saņemšanas probācijas klients atkārtoti neierodas pieteikties piespiedu darba izciešanai, savukārt Latvijas Soduzpildes kodeksa 138. panta otrā daļā paredz, ka izteiktā brīdinājuma neņemšana vērā un atkārtota soda izciešanas nosacījumu un kārtības pārkāpšana bez attaisnojuma ir uzskatāma par ļaunprātīgu izvairīšanos no soda izciešanas un iesniegums ir iesniedzams rajona (pilsētas) tiesā, apturot piespiedu darba izpildi līdz lietas izskatīšanai tiesā. Par piespiedu darba izpildes nosacījumu un kārtības pārkāpumu tiek uzskatīta arī personas nepieņemšana alkohola koncentrācijas pārbaudei izelpotajā gaisā vai pārbaudes rezultātiem, kā arī atsakās doties uz ārstniecības iestādi medicīniskās pārbaudes veikšanai, kā tas noteikts Latvijas Soduzpildes kodeksa 138. panta trešajā daļā. Atbilstoši Krimināllikuma 40. panta trešajai daļai tiesa neizciesto sodu aizstāj ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, četras darba stundas rēķinot kā vienu īslaicīgas brīvības atņemšanas dienu. Gadījumā, ja personai piespiedu darbs tika noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, tad saskaņā ar Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 45. punktu šis prokurors pēc iesnieguma nosūtīšanas tiesai ir rakstiski jāinformē.

Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 43., 44., 44.6. un 44.7. punktā konstatējamā neatbilstība pārējiem piespiedu darbu regulējošajiem normatīvajiem aktiem būtu jānovērš, terminu „arests” šajos punktos aizstājot ar „īslaicīgu brīvības atņemšanu”.

Persona, kam tiesa vai prokurors ar priekšrakstu par sodu ir piemērojis piespiedu darbu, piespiedu darba aizstāšanu ar īslaicīgu brīvības atņemšanu var izmantot ļaunprātīgi. Ja

apsūdzētais pārliecina prokuru vai tiesu, ka pildīs piespiedu darbu, bet patiesībā to neplāno darīt, un pēc tam piespiedu darbs tiešām tiek piemērots, piemēram, uz divsimt astoņdesmit stundām, par noziedzīgu nodarījumu, par kuru varētu piemērot brīvības atņemšanu uz pieciem gadiem, rezultātā, aizstājot divsimt astoņdesmit piespiedu darba stundas ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, personai brīvības atņemšanas iestādē būtu jāpavada vien 70 dienas. Tādā veidā, piemēram, par Krimināllikumā 175. panta trešajā daļā minēto zādzību, kas izdarīta iekļūstot dzīvoklī, potenciālo piecu gadu, ko tiesa sākotnēji varēja piemērot personai kā brīvības atņemšanas sodu, persona brīvības atņemšanas iestādē pavadītu 70 dienas, kas nešķiet samērīgi. Lai šo situāciju labotu, varētu apsvērt iespēju izdarīt grozījumus Krimināllikuma 40. panta trešajā daļā, nosakot, ka vienu neizciesto piespiedu darba stundu aizstāj ar vienu brīvības atņemšanas dienu kā tas ir, piemēram, Somijā.

Savukārt atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 4., 5. un 6. punktam probācijas uzraudzības izpildi organizē Valsts probācijas dienesta teritoriālā struktūrvienība, kuras darbības teritorijā atrodas probācijas klienta deklarētā dzīvesvieta, bet, ja personai bez deklarētās dzīvesvietas ir arī papildu adrese, deklarētās dzīvesvietas nav vai ziņas par to ir anulētas, tad probācijas klientam jānorāda dzīvesvieta, kuras teritorijā apņemas izciest sodu un saņemt korespondenci, cita struktūrvienība piespiedu darba izpildi var organizēt arī tad, ja persona pastāvīgi uzturas ārpus deklarētās dzīvesvietas un persona Valsts probācijas dienestā vērsusies ar iesniegumu.

Atbilstoši Latvijas Sodū izpildes kodeksa 134. panta pirmajā daļā un Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 9. punktā minētajam Valsts probācijas dienesta amatpersona izvēlas darba devēju, pie kā persona veiks piespiedu darbu, ņemot vērā attiecīgās pašvaldības teritorijā sabiedrībai nepieciešamos darbus, personas sodāmību, izglītību, prasmes, veselības stāvokli un vecumu, kā arī vienojas par vietu un laiku, kad probācijas klients var ierasties pie izvēlētajā darba devēja, un sastāda norīkojumu par piespiedu darba veikšanu pie konkrētā darba devēja, bet pirms piespiedu darba izpildes uzsākšanas sastāda darba grafiku, kuru saskaņo ar attiecīgo darba devēju un personu, kam piemērots piespiedu darbs, kā tas noteikts 15. punktā. Valsts probācijas dienestam ir pienākums informēt pašvaldību par prioritāro sabiedrībai nepieciešamo darbu izpildes gaitu.

Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 2. un 3. punkts nosaka, ka personas nodarbina Valsts probācijas dienests vai valsts vai pašvaldību iestādes, kapitālsabiedrības, aģentūras, biedrības, nodibinājumi un reliģiskās organizācijas, ar kurām Valsts probācijas dienests ir noslēdzis līgumu par probācijas klientu nodarbināšanu piespiedu darbā, bet piespiedu darba izpilde ir jāveic atbilstoši darba tiesiskās attiecības regulējošajiem normatīvajiem aktiem, kas nosaka nodarbināšanas aizliegumus un ierobežojumus, pārtraukumus darbā, ja Ministru

kabineta noteikumos Nr. 119 nav noteikts savādāk, kā arī atbilstoši darba aizsardzību regulējošajiem normatīvajiem aktiem Atbilstoši Latvijas Sodū izpildes kodeksa 137. panta pirmajai daļai darba devējam personai, kam piemērots piespiedu darbs, jāierāda veicamais darbs un jānodrošina darba aizsardzības prasībām atbilstoši darba apstākļi, kā arī jāiepazīstina persona ar darba aizsardzības un darba kārtības noteikumiem, par ko Valsts probācijas dienesta amatpersona pārliecinās, piedaloties personas instruktāžā vai pārbaudot ierakstu darba aizsardzības instruktāžas žurnālā, kā tas noteikts Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 28. punktā, jāapgādā persona ar nepieciešamajiem darbarīkiem un instrumentiem un jāuzrauga darba veikšana. Saskaņā ar Latvijas Sodū izpildes kodeksa 137. panta otro daļu darba devējam ir arī pienākums informēt Valsts probācijas dienestu par nostrādāto stundu skaitu vai izvairīšanos no soda izciešanas.

Tajā pašā laikā personai, kurai ir piemērots piespiedu darbs, soda izciešanas laikā ir vairāki pienākumi, kas minēti Latvijas Sodū izpildes kodeksa 135. panta pirmajā, trešajā, ceturtajā un piektajā daļā. Personai jāievēro darbavietā pieņemtie iekšējās kārtības noteikumi, darba disciplīna, darba drošības un darba aizsardzības noteikumi, godprātīgi jāveic uzdotais darbs, jāizpilda darba devēja norādījumi, kā arī katru dienu jānostrādā noteiktais stundu skaits, persona bez Valsts probācijas dienesta rakstveida piekrišanas nedrīkst izbraukt no valsts, personai ir pienākums ierasties Valsts probācijas dienestā tās noteiktajā laikā un pienākums Valsts probācijas dienestā un piespiedu darba izpildes vietā neatrasties alkohola, narkotisko, toksisko vai psihotropo vielu reibumā. Kā jau iepriekš minēts, par šo normu neievērošanu pēc rakstveida brīdinājuma saņemšanas personas neizciestās piespiedu darba stundas tiek aizstātas ar īslaicīgu brīvības atņemšanu. Latvijas Sodū izpildes kodeksa 135. panta otrajā daļā ir noteikts, ka Valsts probācijas dienests, atzīstot neierašanās iemeslus par attaisnojošiem, var apturēt piespiedu darba izpildīšanu uz laiku, ne ilgāku par vienu nedēļu, vai uz slimības laiku, ja persona, kam piemērots piespiedu darbs, nav spējīgs darbu veikt slimības vai citu viņam svarīgu iemeslu dēļ, bet sestā daļa paredz, ka personai piespiedu darba izpilde nekavējoties jāuzsāk vai jāturpina, ja Valsts probācijas dienests noraidījis iesniegumu ar lūgumu atļaut izbraukt no valsts vai citu svarīgu iemeslu dēļ neveikt piespiedu darbu.

Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 52. punkts dod tiesības Valsts probācijas dienestam noraidīt personas lūgumu atļaut izbraukt no valsts vai citu svarīgu iemeslu dēļ uz laiku neveikt piespiedu darba izpildi vairāku iemeslu dēļ – ja persona desmit dienu laikā no tiesas sprieduma spēkā stāšanās dienas nav pieteikusies soda izciešanai un ir par to brīdināta vai piespiedu darba izpildes laikā persona ir saņēmusi brīdinājumu par piespiedu darba izpildes nosacījumu pārkāpšanu, vai līdz notiesājoša sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu izpildīšanas noilguma, kas atbilstoši Krimināllikuma 62. panta pirmās daļas pirmās daļas

1. un 1.¹ punktam ir divi gadi no sprieduma stāšanās spēkā vai divi gadi no brīvības atņemšanas soda izciešanas, ja piespiedu darbs ir izpildāms patstāvīgi, iestāšanās brīdīm piespiedu darba izpildi nav iespējams pabeigt. Savukārt saskaņā ar Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 50. un 53. punktu Valsts probācijas dienestam atbilde uz šādu personas iesniegumu ir jāsniedz saprātīgā termiņā, kas nedrīkst pārsniegt 10 darba dienas pēc iesnieguma saņemšanas, ņemot vērā jautājuma risināšanas steidzamību, bet persona Valsts probācijas dienesta amatpersonas lēmumu, ar kuru noraidīts lūgums apturēt piespiedu darba izpildi, var pārsūdzēt dienesta vadītājam, iesniedzot iesniegumu administratīvo procesu regulējošajos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Ministru kabineta noteikumi Nr. 119 papildina arī Latvijas Sodu izpildes kodeksa 135. panta otrajā daļā minēto par piespiedu darba izpildes apturēšanu personas slimības dēļ, 46. punktā nosakot pienākumu personai, kurai piemērots piespiedu darbs, vai tās likumiskajam pārstāvim paziņot Valsts probācijas dienesta amatpersonai, ka probācijas klients piespiedu darbu veikt slimības dēļ, par ko amatpersona pēc tam informē arī darba devēju. Atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 47. un 48. punktam personas attaisnojamo kavējumu skaits slimības dēļ vienā kalendāra mēnesī nedrīkst pārsniegt divas dienas, ja personai nav ārstniecības iestādes izsniegtas darbspējas lapas vai izraksta no stacionārā pacienta vai ambulatorā pacienta medicīniskās kartes, bet, ja persona piespiedu darbu nespēj veikt ilgāk par divām dienām, tad personai pēc darbspējas beigām Valsts probācijas dienesta amatpersonai ir jāuzrāda kāds no iepriekš minētajiem dokumentiem.

Atbilstoši Latvijas Sodu izpildes kodeksa 136. panta pirmajai daļai piespiedu darba izciešanas laikā ieskaita tikai tās stundas, ko persona nostrādājusi Valsts probācijas dienesta norīkotajā darbā, bet Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 31. punkts to papildina, nosakot, ka personai ir ne tikai jāstrādā pie attiecīgā darba devēja, bet arī grafikā noteiktajā laikā persona nedrīkst pārkāpt piespiedu darba izpildes nosacījumus. Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 32. punktā ir minēti gadījumi, kad konkrētajā dienā piespiedu darbu nav veicis, ja Valsts probācijas dienesta amatpersona, darba grafikā noteiktajā laikā ierodoties piespiedu darba izpildes vietā, konstatē, ka persona, kurai piemērots piespiedu darbs, piespiedu darba izpildes vietā neatrodas, kā arī Valsts probācijas dienesta amatpersona nav tikusi informēta par neierašanos un tās iemesliem, vai pēc šīs pārbaudes beigām, bet pirms darba laika beigām, neinformējot Valsts probācijas dienesta amatpersonu, persona atstājusi piespiedu darba izpildes vietu, par ko amatpersonai paziņojis darba devējs. Savukārt gadījumā, ja darba devējs darba grafikā noteiktajā laikā nenodrošina probācijas klientu ar darbu, personai, kam piespiedu darbs ir piemērots, vai tās likumiskais pārstāvim nekavējoties par to jāpaziņo Valsts probācijas dienesta amatpersonai pa tālruni vai ierodoties attiecīgajā dienesta struktūrvienībā.

Latvijas Sodu izpildes kodeksa 136. panta otrā daļa paredz, ka darbadienā piespiedu darbā personu var nodarbināt ne vairāk par divām stundām, bet ar personas piekrišanu – ne vairāk par četrām stundām no pamatdarba vai mācībām brīvajā laikā un ne vairāk par astoņām stundām brīvdienās un svētku dienās. Savukārt gadījumā, ja persona nestrādā un nemācās, tad viņu iespējams nodarbināt līdz astoņām stundām dienā, kam personas piekrišana nav nepieciešama. Iepriekš minēto papildina Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 17. punkts, nosakot, ka, lai persona varētu strādāt ilgāk nekā četras stundas dienā, viņam rakstiski jāapliecina, ka viņš šajā dienā nemācās un nestrādā, bet atbilstoši 18. punktam šādos gadījumos, sastādot darba grafiku, Valsts probācijas dienesta amatpersonai pēc konsultēšanās ar darba devēju un personu, kurai piespiedu darbs piemērots, jāparedz pārtraukums, kurš nevar būt īsāks par piecpadsmit minūtēm un kuru neieskaita piespiedu darba izpildes laikā. Latvijas Sodu izpildes kodeksa 136. panta trešā daļa paredz, ka nedēļas laikā personai jānostrādā ne mazāk par divpadsmit stundām, izņemot gadījumus, kad Valsts probācijas dienests nespēj regulāri nodrošināt ar darbu, šeit tomēr jāpiemin, ka Ministru kabineta noteikumu 24. punkts pieļauj Valsts probācijas dienesta amatpersonai norīkot probācijas klientu pie cita darba devēja, ja tas var veicināt efektīvāku piespiedu darba izpildi, kas šajā gadījumā varētu būt lietderīgāk.

Savādāk ir situācijās, kad persona, kurai piemērots piespiedu darbs, nav sasniegusi 18 gadu vecumu. Latvijas Sodu izpildes kodeksa 136. panta ceturtā un piektā daļa nosaka, ka personas, kuras ir jaunākas par 15 gadiem vai līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai turpina iegūt pamatizglītību, drīkst nodarbināt ne ilgāk par divām stundām dienā un desmit stundām nedēļā, ja darbs tiek veikts mācību gada laikā, un ne ilgāk par četrām stundām dienā un divdesmit stundām nedēļā, ja piespiedu darbs tiek veikts brīvlaikā, ar ko būtu saprotams laika periods no mācību gada beigām līdz nākamā mācību gada sākuma, bet personas, kuras ir vecākas par 15 gadiem, bet nav sasniegušas 18 gadu vecumu un neturpina iegūt pamatizglītību, nedrīkst nodarbināt ilgāk par septiņām stundām dienā un trīsdesmit piecām stundām nedēļā. Pieminēšanas vērts ir tas, ka atbilstoši Krimināllikuma 66. panta pirmajai daļai tiesa nepilngadīgo, ievērojot noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašus apstākļus un par vainīgā personību iegūtās ziņas, kas mīkstina viņa atbildību, var atbrīvot no piespiedu soda, piemērojot likumā noteiktos audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus, viens no kuriem ir sabiedriskais darbs, kas lielā mērā līdzinās piespiedu darbam.

Valsts probācijas dienestam piespiedu darba izpildes organizēšanas laikā ir vairāki pienākumi, kas noteikti Latvijas Sodu izpildes kodeksa 134. panta otrajā daļā. Valsts probācijas dienestam ir pienākums kontrolēt, kad persona, kurai piemērots piespiedu darbs, ierodas pieteikties soda izciešanai, reģistrēt soda izciešana pieteikušos personu, izskaidrot šai

personai soda izciešanas nosacījumus un kārtību, izsniegt personai norīkojumu pie darba devēja vai konkrēta darba veikšanai, noslēgt līgumu ar darba devēju par personas iesaistīšanu piespiedu darbā, kontrolēt darba veikšanu un saņemt par to informāciju no darba devēja, ar kuru noslēgts līgums, uzskaitīt nostrādātās stundas, sagatavot un iesniegt tiesai iesniegumu par piespiedu darba aizstāšanu ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, ja persona izvairās no piemērotā soda izciešanas, kā arī paziņot tiesai, kas taisījusi spriedumu, ka spriedums ir izpildīts. Atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 29. un 30. punktā noteiktajam Valsts probācijas dienests darba kontroli veic, sazinoties ar darba devēju, ar kuru noslēgts līgums par personas nodarbināšanu, kā arī ierodoties piespiedu darba izpildes vietā, bet ziņas par piespiedu darba izpildi reģistrē Valsts probācijas dienesta datubāzē „PLUS”.

Valsts probācijas dienestam ir arī tiesības sagatavot un iesniegt rajona (pilsētas) tiesai iesniegumu par notiesātā atbrīvošanu no turpmākas soda izciešanas, ja persona, kurai piemērots piespiedu darbs, priekšzīmīgi pilda piespiedu darbu un citus viņam uzliktos pienākumus, kā arī ir izcietis ne mazāk kā pusi no noteiktā soda, kā tas noteikts Latvijas Sodū izpildes kodeksa 134. panta trešajā daļā, bet Krimināllikuma 40. panta ceturtajā daļā ir paredzēts, ka piespiedu darbam jābūt noteiktam vismaz uz laiku, kas nav mazāks par astoņdesmit stundām.

Gadījumā, ja ir pagājuši divi gadi no sprieduma vai prokurora priekšrakstā stāšanās spēkā vai divi gadi no brīvības atņemšanas soda izciešanas, ja piespiedu darbs ir izpildāms patstāvīgi, tad iestājas tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par sodu izpildīšanas noilgums un Valsts probācijas dienesta amatpersonai ir jāstāda paziņojums par noilguma iestāšanos, ko amatpersona nosūta vai iesniedz tiesai vai prokuratūrai, kā arī pievieno probācijas klienta lietai, kā tas noteikts Ministru kabineta noteikumu Nr. 119 54. punktā, bet saskaņā ar 56. punktu, ja tiesas nolēmums vai prokurora priekšraksts par sodu ir ticis izpildīts, Valsts probācijas dienesta amatpersonai ir jāgatavo paziņojums par piespiedu darba izpildi, ko trīs darba dienu laikā iesniedz vai nosūta tiesai vai prokuratūrai ierakstītā vēstulē, kā arī pievieno probācijas klienta lietai, bet, ja persona ir izteikusi tādu lūgumu, tad arī izsniedz vai nosūta personai, kam piespiedu darbs tika piemērots.

3. PIESPIEDU DARBS ĀRVALSTĪS

3.1. Piespiedu darbs Šveicē

Šveices Kriminālkodeksa (2015. gada 1. janvāra redakcijā)⁸⁷ noziedzīgi nodarījumi ir iedalīti smagos noziegumos (*felonies*), mazāk smagos noziegumos (*misdemeanours*) un kriminālpārkāpumos (*contraventions/infringements*)⁸⁸.

Atbilstoši Šveices Kriminālkodeksa 10. panta pirmajai daļai līdzīgi kā Latvijā smagi noziegumi no mazāk smagiem noziegumiem atšķiras ar sankcijā paredzētā soda smagumu, brīvības atņemšanas ilgumu. Saskaņā ar Šveices Kriminālkodeksa 10. panta otro daļu smagi noziegumi ir nodarījumi, par kuriem paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, kas ilgāks par trim gadiem, bet 10. panta trešajā daļā ir noteikts, ka mazāk smagi noziegumi ir nodarījumi, par kuriem paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ne ilgāku par trim gadiem.

Šveices Kriminālkodeksā ir paredzēti trīs sodu veidi, ko var piemērot par smagiem un mazāk smagiem noziegumiem, starp tiem ietilpst brīvības atņemšana (*custodial sentence*) monetārais sods (*monetary penalty*) un piespiedu darbs (*community service*), bet par kriminālpārkāpumiem iespējams piemērot naudas sodu (*fine*) vai piespiedu darbu.⁸⁹

Šveices Kriminālkodeksa 37. panta otrā daļa paredz, ka piespiedu darbs tiek veikts sociālo institūciju labā, sabiedrības interesēs vai personu, kam nepieciešama palīdzība, labā. Savukārt Šveices Kriminālkodeksa 37. panta pirmajā daļā minēts, ka piespiedu darbu tiesa personai var piemērot kā alternatīvu brīvības atņemšanai uz laiku zem sešiem mēnešiem, vai monetārajam sodam, kas nepārsniedz 180 dienas soda vienības (viena dienas soda vienība nedrīkst pārsniegt 3000 frankus, tās apmēru nosaka tiesa, kā tas paredzēts 34. panta otrajā daļā). Maksimālais laiks, uz kuru tiesa var piemērot piespiedu darbu, ir septiņsimt divdesmit stundas un nepieciešams saņemt personas piekrišanu.

Tiesa personai var piemērot piespiedu darbu arī gadījumā, ja persona ir izteikusi lūgumu atlikt monetārā soda aizstāšanu ar brīvības atņemšanu un tā vietā piemērot piespiedu darbu. Šveices Kriminālkodeksa 36. panta trešā daļa šādā gadījumā paredz, ka šāda iespēja pastāv tikai tad, ja sākotnēji personai ticis piemērots monetārais sods, ko persona nespēj samaksāt ne savas vainas dēļ, bet gan apstākļu, kas tiek ņemti vērā, piemērojot šo soda veidu (personālo un finansiālo stāvokli).

⁸⁷ Swiss Criminal Code. Pieejams: <http://www.admin.ch/ch/e/rs/3/311.0.en.pdf> [aplūkots 2015. gada 24. martā].

⁸⁸ Autora tulkojumā, lai atbilstošāk parādītu noziedzīgo nodarījumu smagumu.

⁸⁹ Federal Office of Justice. The execution of sentences and measures in Switzerland. An overview of the system and execution of sentences and measures in Switzerland for adults and juveniles. Pieejams: <https://www.bj.admin.ch/dam/data/bj/sicherheit/smv/dokumentation/smv-ch-e.pdf> [aplūkots 2015. gada 15. maijā].

Saskaņā ar Šveices Kriminālkodeksa 375. panta pirmo un otro daļu par piespiedu darba izpildes organizēšanu Šveicē atbild kantoni, kas ir Šveices administratīvās vienības, kas turklāt izvēlas, kādu darbu persona, kurai tiesa piespiedu darbu ir piemērojusi, veiks, kā arī nosaka ne vairāk kā divu gadu periodu, kura laikā personai piespiedu darbs ir jāizpilda, kā tas noteikts 38. pantā.

Šveices Kriminālkodekss pieļauj iespēju tiesai aizstāt piespiedu darbu ar brīvības atņemšanu vai monetāro sodu, ja persona nepilda piespiedu darbu atbilstoši tiesas spriedumā noteiktajam vai nepilda piespiedu darba izpildi organizējošo iestāžu noteiktos pienākumus, neievēro ierobežojumus. Saskaņā ar Šveices Kriminālkodeksa 39. panta trešajā daļā noteikto piespiedu darbu ar brīvības atņemšanas sodu var aizstāt tikai tādā gadījumā, ja tiesa paredz, ka persona monetāro sodu varētu nesamaksāt, bet otrajā daļā ir minēts, ka aizstāšanas gadījumā četras piespiedu darba stundas atbilst vienai brīvības atņemšanas dienai vai vienai monetārajai dienas soda vienībai.

Šveices Kriminālkodeksa 42. panta pirmā daļa ļauj tiesai personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, notiesāt nosacīti. Ja tiesai rodas pārliecība, ka nav nepieciešams personu sodīt, lai atturētu to no noziedzīgu nodarījumu atkārtotas izdarīšanas, tad tiesa atliek monetārā soda, piespiedu darba vai brīvības atņemšanas uz laiku no sešiem mēnešiem līdz diviem gadiem izpildi. Tiesa var atteikties personu notiesāt nosacīti, ja piecu gadu laikā pirms noziedzīgā nodarījuma, par kuru persona tiek tiesāta, tā izdarījusi citu nodarījumu, par kuru tai tika piemērota brīvības atņemšana uz vismaz sešiem mēnešiem vai monetārais sods vismaz 180 dienas soda vienību apmērā, kā arī ja persona nav centusies atlīdzināt nodarītos zaudējumus, kā tas noteikts Šveices Kriminālkodeksa 42. panta otrajā un trešajā daļā. Atbilstoši panta ceturtajai daļai nosacītu notiesāšanu var piemērot kopā ar monetāro sodu vai naudas sodu. Gadījumā, ja persona nav ievērojusi nosacītas notiesāšanas nosacījumus, tiesa saskaņā ar Šveices Kriminālkodeksa 41. panta pirmo un otro daļu personai var piemērot brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem, iepriekš paredzot, ka monetārais sods vai piespiedu darbs netiktu pildīts, kā arī tiesai jāpamato šī soda veida izvēle.

Monetārā soda, piespiedu darba vai brīvības atņemšanas, kas noteikta uz laiku no viena gada līdz trim gadiem, izpildi tiesa var atlikt daļēji, ja tas ir nepieciešams, lai pietiekoši ņemtu vērā personas vainu. Šī tiesība ir noteikta Šveices Kriminālkodeksa 43. panta pirmajā daļā, bet panta otrā daļa paredz, ka soda daļa, kas jāizpilda nekavējoties, nedrīkst pārsniegt pusi no sākotnēji piemērotā soda.

Kā jau iepriekš minēts, bez iedalījuma smagos noziegumos un mazāk smagos noziegumos, Šveices Kriminālkodekss paredz noziedzīgu nodarījumu iedalīšanu arī kriminālpārkāpumos, kas atbilstoši 103. pantam ir nodarījumi, kuri ir sodāmi ar naudas sodu,

kas saskaņā ar 106. panta pirmo daļu nedrīkst pārsniegt 10000 frankus, ja likums nenosaka citādāk. Šveices Kriminālkodeksa 106. panta otrā daļa paredz, ka tiesai savā spriedumā, ar kuru personai tiek piemērots naudas sods, jānosaka arī alternatīva naudas sodam, kas personai tiks piemērots gadījumā, ja tā labprātīgi naudas sodu nesamaksās. Kā alternatīva naudas sodam ir jāparedz brīvības atņemšana uz laiku no vienas dienas līdz trim mēnešiem.

Naudas soda vietā tiesa ar personas, kura noziedzīgo nodarījumu izdarījusi, piekrišanu var piemērot piespiedu darbu uz laiku līdz trīssimt sešdesmit stundām, kā tas noteikts Šveices Kriminālkodeksa 107. panta pirmajā daļā. Atbilstoši panta otrajai un trešajai daļai piespiedu darba izpildi organizējošajai iestādei pēc tam jānosaka laika periods, kurā personai piespiedu darbs ir jāizpilda un kurš nedrīkst pārsniegt vienu gadu, bet gadījumā, ja persona piespiedu darbu nav izpildījusi un ir tikusi brīdināta par iespējamām sekām, tiesai ir jāuzliek personai pienākums tomēr samaksāt naudas sodu.

Personas, kurai piemērots piespiedu darbs, sodāmība par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu tiek dzēsta, kad pagājuši desmit gadi, kā tas noteikts Šveices Kriminālkodeksa 369. panta trešajā daļā.

Lai gan piespiedu darbs kā soda veids Šveices Kriminālkodeksā parādījās vien 2007. gada 1. janvārī, kad spēkā stājās 2002. gadā pieņemtie grozījumi, daļa Šveices kantonu piespiedu darbu piemēroja jau 1990. gadā.⁹⁰ Laika periodā no 1990. gada līdz 2007. gadam, kad piespiedu darbs no brīvības atņemšanas izpildes formas kļuva par alternatīvu soda veidu brīvības atņemšanai, gandrīz katru gadu ir vērojams piespiedu darbu veicošo persona skaita pieaugums, sasniedzot lielāko skaitu 2007. gadā, kad piespiedu darbu veica 5625 personas, bet pēc tam vērojams skaita kritums.⁹¹ Personu skaits, kurām piemērots piespiedu darbs, atkal pieauga 2012. gadā, kad tas tika piemērots 3620 personām, bet kopā ar personām, kuras piespiedu darba izpildi uzsāka 2012. gadā, piespiedu darbu veica 3735 personas, no kurām 425 personām piespiedu darbs pēc izpildes uzsākšana tika aizstāts ar brīvības atņemšanu vai monetāro sodu. 2013. gadā atkal vērojams personu, kurām piemērots piespiedu darbs, kritums. Kā sods tas tika noteikts 3199 personām, bet pavisam piespiedu darbu 2013. gadā veica 3646 personas, no kurām 374 personām tas tika aizstāts ar brīvības atņemšanu vai monetāro sodu. 2012. gadā vidējais noteiktā piespiedu darba ilgums bija 77 stundas, bet 2013. gadā tas samazinājās līdz 73 stundām. Piespiedu darbs ir trešais biežāk piemērotais soda veids aiz brīvības atņemšanas, kura gan 2012., gan 2013. gadā tika piemērota apmēram trīs reizes

⁹⁰ Bruni H. U. Probation in Europe: Switzerland. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Switzerland.pdf [aplūkots 2015. gada 15. maijā].

⁹¹ Nett J. C., Weber J. Country Report for Switzerland. A contribution to the working groups no. 1 & 2: Experiencing Supervision and Decision-Making. Pieejams: <http://www.offendersupervision.eu/wp-content/uploads/2013/05/Offender-Supervision-in-Switzerland.pdf> [aplūkots 2015. gada 15. maijā].

vairāk personām nekā piespiedu darbs.^{92,93} Absolūtajā vairākumā gadījumu kā pamatsods tiek piemērots monetārais sods, kas, piemēram, 2013. gadā, tika piemērots 84,5% no visiem notiesātajiem.⁹⁴

Redzamas vairākas būtiskas atšķirības starp piespiedu darba regulējumu Šveicē un Latvijā. Šveicē piespiedu darbu var piemērot tikai tiesa un tikai tādā gadījumā, ja ir saņemta personas piekrišana un attiecīgā persona ir izdarījusi kriminālpārkāpumu, kura gadījumā piespiedu darbs tiktu noteikts naudas soda vietā, vai arī mazāk smagu noziegumu, kura gadījumā piespiedu darbs tiktu piemērots kā alternatīva brīvības atņemšanai, kuras ilgums ir zem sešiem mēnešiem, vai monetārajam sodam, kas nepārsniedz 180 dienas soda vienības. Atšķirībā no Latvijas, Šveicē nav noteikta minimālā robeža piespiedu darba ilgumam, taču ievērojami atšķiras maksimālais piespiedu darba ilgums. Ja izdarīts kriminālpārkāpums, tad piespiedu darbs var tikt noteikts uz laiku līdz trīssimt sešdesmit stundām, bet, ja izdarīts iepriekš minētais mazāk smagais noziegums, tad piespiedu darbs var tikt noteikts uz laiku līdz septiņsimt divdesmit stundām, kas ievērojami pārsniedz Latvijā pieļaujamo piespiedu darba ilgumu. Šveices Kriminālkodekss atšķirībā no Krimināllikuma ļauj tiesai daļēji vai pilnībā atlikt piespiedu darba izpildi, piespiedu darbu piemērot nosacīti, kā arī pieļauj piespiedu darbu aizstāt gan ar brīvības atņemšanu, gan monetāro sodu, ja piespiedu darbs netiek pildīts atbilstoši tiesas spriedumam vai netiek ievēroti personai uzliktie pienākumi, kamēr Latvijā piespiedu darbu var aizstāt tikai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu. Bez iepriekš minētajām atšķirībām pieminams arī tas, ka Šveicē sodāmība par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu, ja persona ir sodīta ar piespiedu darbu, tiek dzēsta tikai tad, kad pagājuši desmit gadi, bet Latvijā sodāmība tiek dzēsta jau pēc viena gada.

3.2. Piespiedu darbs Serbijā

Piespiedu darba (*community service*) piemērošanu un izpildi Serbijā regulē vairāki normatīvie tiesību akti – Serbijas Kriminālkodekss (2012. gada 24. decembra redakcijā)⁹⁵,

⁹² Swiss Federal Statistical Office. Serving prison terms: Overview. Pieejams: http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/themen/19/03/05/key/vollzug_von_sanktionen/ueberblick.html [aplūkots 2015. gada 15. maijā].

⁹³ Swiss Federal Statistical Office. Serving prison terms: Community work orders. Pieejams: http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/themen/19/03/05/key/vollzug_von_sanktionen/alt_vollz.html [aplūkots 2015. gada 15. maijā].

⁹⁴ Swiss Federal Statistical Office. Convictions (adults). Pieejams: http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/themen/19/03/03/key/ueberblick/wichtigste_zahlen.html [aplūkots 2015. gada 15. maijā].

⁹⁵ Criminal Code of the Republic of Serbia. Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5480/file/Serbia_CC_am2012_en.pdf [aplūkots 2015. gada 25. martā].

Kriminālprocesa kodekss (2011. gada 28. septembra redakcijā)⁹⁶ un Kriminālsodu izpildeslikums⁹⁷.

Serbijas Kriminālkodeksa 43. pants paredz, ka piespiedu darbs ir viens no soda veidiem, ko personai var piemērot par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, līdzās brīvības atņemšanai, naudas sodam un autovadītāja tiesību atņemšanai. Atbilstoši Serbijas Kriminālkodeksa 44. panta otrajai un trešajai daļai piespiedu darbs var tikt piemērots gan kā pamatsods, gan kā papildsods, bet gadījumā, ja par vienu noziedzīgu nodarījumu tiek piemēroti vairāki soda veidi, tikai viens var būt kā pamatsods.

Saskaņā ar Serbijas Kriminālkodeksa 52. panta ceturto daļu, piemērojot piespiedu darbu, tiesai ir jāņem vērā soda mērķis, izdarītā noziedzīgā nodarījuma veids, izdarītāja personība un gatavība veikt piespiedu darbu, kā arī tiesa šo soda veidu nevar piemērot bez attiecīgās personas piekrišanas. Piespiedu darbu var piemērot par noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem kā sodu ir iespējams noteikt brīvības atņemšanu, kas nepārsniedz trīs gadus, vai naudas sodu, kā tas paredzēts Serbijas Kriminālkodeksa 52. panta pirmajā daļā, bet panta otrā daļa nosaka, ka piespiedu darbs ir jebkurš sabiedrībai labumu nesošs darbs, kas neaizskar personas cieņu un kas netiek pildīts peļņas gūšanai. Ja likums to attiecīgajā gadījumā pieļauj un tiesa to uzskata par nepieciešamu, Serbijas Kriminālkodeksa 80. panta pirmās daļas sestais punkts dod tiesai tiesības papildus piespiedu darbam kā drošības pasākumu notek aizliegumu noziedzīgo nodarījumu izdarījušajai personai tuvoties un kontaktēties ar cietušo personu.

Kriminālsodu izpildes likuma 12. panta pirmā un otrā daļa nosaka, ka Serbijā piespiedu darba izpildi organizē un uzrauga Kriminālsodu izpildes administrācija, kas ir pakļauta Serbijas Tieslietu ministrijai. Savukārt Kriminālsodu izpildes likuma 182. pantā ir minēts, ka piespiedu darbs tiek veikts pie darba devēja, kas ir juridiska persona un darbojas sabiedrības interesēs, piemēram, veselības aprūpē vai kā komunālo pakalpojumu sniedzējs. Sākotnēji Tieslietu ministrija noslēdz ar attiecīgo juridisko personu līgumu par sadarbību piespiedu darba izpildes nodrošināšanā, bet pēc tam Kriminālsodu izpildes administrācija slēdz atsevišķus līgumus ar juridisko personu, par katras personas, kurai piemērots piespiedu darbs, nodarbināšanu un savstarpējām attiecībām saistībā ar piespiedu darba izpildi. Darba devēju, veicamo darbu un nodarbinātības programmu izvēlas Kriminālsodu izpildes administrācijas nozīmēts komisārs, kurš ir atbildīgs par piespiedu darba izpildi, kā tas noteikts Kriminālsodu izpildes likuma 181. panta trešajā un ceturtajā daļā.

⁹⁶ Criminal Procedure Code of the Republic of Serbia. Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3560/file/Serbia_2011%20CPC%20English_.pdf [aplūkots 2015. gada 25. martā].

⁹⁷ Law on the Execution of Criminal Sanctions. Pieejams: <http://goo.gl/bA6Q0H> [aplūkots 2015. gada 25. martā].

Atbilstoši Serbijas Kriminālkodeksa 52. panta trešajai daļai piespiedu darbu var piemērot uz laiku no sešdesmit līdz trīssimt sešdesmit stundām. Šajā laikā ieskaita arī to laiku, kurā persona bijusi aizturēta vai pavadījusi apcietinājumā, vai kā savādāk tikusi ierobežota personas brīvība, vienu šādu dienu rēķinot kā astoņas piespiedu darba stundas atbilstoši Serbijas Kriminālkodeksa 63. panta pirmajai, otrajai un ceturtajai daļai.

Mēneša laikā personai piespiedu darbs ir jāveic sešdesmit stundas, bet viss piemērotais sods jāizpilda ne mazāk kā viena mēneša un ne vairāk kā sešu mēnešu laikā. Gadījumā, ja persona neizpilda kaut daļu no piemērotā piespiedu darba, tad tiesai šis sods ir jāaizstāj ar brīvības atņemšanu, astoņas piespiedu darba stundas aizstājot ar vienu brīvības atņemšanas dienu, bet, ja persona godprātīgi pilda piespiedu darbu, tad tiesa var samazināt izpildāmā piespiedu darba stundu skaitu par vienu ceturtdaļu, kā tas noteikts Serbijas Kriminālkodeksa 52. panta piektajā un sestajā daļā. Atbilstoši Kriminālsodu izpildes likuma 183. pantā noteiktajam komisārs ir tā persona, kura var ierosināt tiesai samazināt piespiedu darba ilgumu par vienu ceturtdaļu, ja persona pilda visus ar piespiedu darba saistītos pienākumus, kā arī uzrauga piespiedu darba programmas izpildi, ierosina labojumus šajā programmā un informē tiesu un Kriminālsodu izpildes administrāciju par apstākļiem, kas neļauj programmu izpildīt.

Jāpiemin, ka saskaņā ar Serbijas Kriminālkodeksa 51. panta ceturto daļu piespiedu darbs var tikt noteikts, aizstājot nesamaksātu naudas sodu, izvēloties nenoteikt tā vietā brīvības atņemšanu. Šajā gadījumā 1000 dināri tiek aizstāti ar astoņām piespiedu darba stundām, nepārsniedzot trīssimt sešdesmit stundas, kas minēts arī Kriminālsodu izpildes likuma 179. pantā. Serbijas Kriminālkodeksa 57. panta pirmās daļas 7. punkts ļauj tiesai mīkstināt sodu, brīvības atņemšanas vietā nosakot piespiedu darbu, ja attiecīgajā noziedzīgā nodarījuma sankcija nav paredzēta soda minimālā robeža un ja tiesa konstatē atbildību mīkstinājošus apstākļus, kā arī uzskata, ka soda mērķi tiks sasniegti arī ar mīkstinātu sodu.

Ja persona vienlaicīgi tiek tiesāta par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem un personai par to izdarīšanu tiek piemērots tikai piespiedu darbs, tad galējais piespiedu darba ilgums pēc saskaitīšanas nedrīkst pārsniegt trīssimt sešdesmit stundas, kas jāizpilda sešu mēnešu laikā, kā to paredz Serbijas Kriminālkodeksa 60. panta otrās daļas 5. punkts.

Serbijas Kriminālprocesa kodeksa 283. pants dod prokuroram tiesības atlikt kriminālprocesa turpināšanu, ja persona, kura tiek turēta aizdomās par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, par kuru tā var tikt sodīta ar naudas sodu vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem, piekrīt pildīt vienu vai vairākus no pantā noteiktajiem pienākumiem. Viens no tiem ir pienākums veikt piespiedu darbu. Serbijas Kriminālprocesa kodeksa 283. panta otrā daļa paredz, ka prokuroram ir jānosaka termiņš, kas nedrīkst pārsniegt vienu gadu un kurā uzliktais pienākums ir jāizpilda, bet atbilstoši panta trešajai daļai pienākuma izpildes

gadījumā prokuroram kriminālprocess ir jāizbeidz. Arī šajā gadījumā piespiedu darba izpildi organizē un uzrauga Kriminālsodu izpildes administrācijas amatpersona.⁹⁸

Saskaņā ar Serbijas Kriminālprocesa kodeksa 512. pantu prokurors var lūgt tiesai noteikt tiesas sēdi kriminālsoda piemērošanai, ja prokurors uzskata, ka lietas izskatīšana parastajā kārtībā nav nepieciešama, ņemot vērā lietas sarežģītību un savāktos pierādījumus, piemēram, ja persona pieķerta noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī vai atzinusies. Šādos gadījumos prokurors var lūgt tiesai personai piemērot piespiedu darbu uz laiku līdz divsimt četrdesmit stundām.

Atbilstoši Serbijas Kriminālkodeksa 98. panta otrās daļas 3. punktam personas sodāmība tiek dzēsta (tiek uzskatīts, ka persona ir rehabilitēta (*legal rehabilitation*)), kad pagājuši trīs gadi no piespiedu darba izpildes, bet 105. panta pirmās daļas 7. punkts nosaka, ka piespiedu darba izpildi nevar veikt, ja pagājuši divi gadi no sprieduma spēkā stāšanās.

Starp Serbijas un Latvijas regulējumu piespiedu darba jautājumos nepastāv daudz būtisku atšķirību. Piemēram, atšķirība starp laiku, uz kuru iespējams piemērot piespiedu darbu, ir diezgan liela, taču salīdzinājumā ar Šveici tā nešķiet nemaz tik drastiska – Serbijā piespiedu darbu ir iespējams piemērot uz laiku no sešdesmit līdz trīssimt sešdesmit stundām. Tāpat kā Latvijā piespiedu darbs var būt gan pamatsods, gan papildsods, piespiedu darbu var piemērot arī prokurors, taču tas Serbijā ir vairāk kā prokurora uzlikts pienākums nekā sods, pēc kura izpildes kriminālprocess tiek izbeigts. Lai gan Serbijā tāpat kā Latvijā sprieduma izpildīšanas noilgums gadījumos, kad piemērots piespiedu darbs, iestājas divus gadus pēc sprieduma spēkā stāšanās, vērojamas atšķirības sodāmības dzēšanā, Serbijā tā notiek, kad pagājuši trīs gadi no piespiedu darba izpildes.

Iespējams, būtiskākā atšķirība līdzās nepieciešamībai pēc personas piekrišanas, lai piemērotu piespiedu darbu, pastāv sodu aizstāšanā, kad tie netiek pildīti. Atšķirībā no Latvijas, Serbijā ar vienu brīvības atņemšanas dienu tiek aizstātas astoņas neizciestās piespiedu darba stundas, kā arī Serbijas Kriminālkodekss pieļauj ar piespiedu darbu aizstāt citu soda veidu – naudas sodu.

3.3. Piespiedu darbs Francijā

Francijā piespiedu darbu (*community service*) galvenokārt regulē Francijas Kriminālkodekss (2005. gada 12. oktobra redakcijā)⁹⁹, kura 131-3. pantā par mazāk smagu

⁹⁸ Batricevic A., Kuzmanovic M., Zeleskov Djoric J. Probation in Europe: Serbia. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Final%20chapter%20Serbia%281%29.pdf [aplūkots 2015. gada 30. martā].

noziegumu izdarīšanu (*misdemeanours*) piespiedu darbs ir paredzēts kā viens no fiziskajām personām piemērojamiem pamatsoda veidiem līdzās brīvības atņemšanai, naudas sodam, dienas naudas sodam, pilsonības kursiem, tiesību atņemšanas vai ierobežošanas sodiem, kā arī vairākiem papildsodiem, kas uzskaitīti 131-10. pantā.

Tiesa piespiedu darbu atbilstoši Francijas Kriminālkodeksa 131-8. panta pirmajā un otrajā daļā noteiktajam var piemērot kā alternatīvu sankciju brīvības atņemšanas sodam, kas nedrīkst pārsniegt desmit gadus, par mazāk smagiem noziegumiem. Ja persona tam piekrīt, tiesa brīvības atņemšanas vietā piespiedu darbu var piemērot uz laiku no divdesmit līdz divsimt astoņdesmit stundām¹⁰⁰. Piespiedu darbs ir jāveic publisko tiesību subjekta vai asociācijas, kam atļauts organizēt piespiedu darbu, labā. Tā izpildi organizē un uzrauga Reabilitācijas un probācijas cietumu dienests.¹⁰¹

Saskaņā ar Francijas Kriminālkodeksa 131-23. pantu piespiedu darbs var tikt pildīts līdzās personas profesionālajai darbībai, turklāt uz piespiedu darbu attiecas visi tie paši noteikumi, kas uz nakts darbu, darba drošību un higiēnu, kā arī sieviešu un nepilngadīgo personu nodarbināšanu.

Piespiedu darbu mazāk smaga nozieguma izdarīšanas gadījumā var piemērot tikai kā pamatsodu un saskaņā ar Francijas Kriminālkodeksa 131-9. panta pirmo daļu piespiedu darbu nav iespējams piemērot kopā ar brīvības atņemšanu. Savukārt kā papildsodu piespiedu darbu var piemērot gadījumos, kad persona izdarījumi piektās klases kriminālpārkāpumu (*petty offence of the fifth class*), Francijas Kriminālkodeksa 131-17. panta otrajā daļā paredzot, ka to var piemērot uz laiku no divdesmit līdz simt divdesmit stundām.

Pastāv gadījumi, kad piespiedu darbs tiek noteikts nevis kā pamatsods vai papildsods, bet gan atliekot soda izpildi un nosakot pienākumu pildīt piespiedu darbu. Ņemot vērā Francijas Kriminālkodeksa 132-54. panta pirmajā un trešajā daļā minēto, tiesa šādi var rīkoties, ja persona ir izdarījusi smagu noziegumu (*felony*) vai mazāk smagu noziegumu, par kuru piemērota brīvības atņemšana, kas nepārsniedz piecus gadus. Bez iepriekš minētā personai jābūt klāt tiesas sēdē un tā nevar būt atteikusies no piespiedu darba pildīšanas pēc tam, kad tai izskaidroti pienākumi, kas personai būtu jāievēro, iespējamās sekas, ja persona uzraudzības laikā tiktu notiesāta par jaunu noziedzīgu nodarījumu vai pārkāptu tai noteiktos pienākumus vai nosacījumus. Šādā gadījumā tiesa personai var piemērot piespiedu darbu uz

⁹⁹ French Penal Code. Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%2012-10-2005.pdf [aplūkots 2015. gada 26. martā].

¹⁰⁰ Code pénal. Article 131-8. Pieejams: <http://goo.gl/g7SeVC> [aplūkots 2015. gada 17. maijā].

¹⁰¹ Pelissier B., Perrier Y. Probation in Europe: France. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/France%281%29.pdf [aplūkots 2015. gada 30. martā].

laiku no divdesmit līdz divsimt astoņdesmit stundām¹⁰², kas jāpilda publisko tiesību subjekta vai asociācijas, kam atļauts organizēt piespiedu darbu, labā, bet atbilstoši Francijas Kriminālkodeksa 132-54. panta otrajā daļā noteiktajam tiesa spriedumā var paredzēt, ka personai piemērotie pienākumi jāturpina ievērot vai pildīt arī pēc piespiedu darba pilnīgas izpildes, taču ne ilgāk kā uz divpadsmit mēnešiem.

Neatkarīgi no tā, vai piespiedu darbu tiesa ir piemērojusi kā pamatsodu, papildsodu vai kopā ar soda atlikšanu, tiesai, nosakot personai kā sodu piespiedu darbu, jāparedz arī brīvības atņemšanas sods un tā ilgums, vai naudas sods, kas personai tiks piemērots, ja tā neievēros piespiedu darba izpildes nosacījumus, kā arī termiņš, kura laikā piespiedu darbs ir jāizpilda. Šis termiņš atbilstoši Francijas Kriminālkodeksa 131-22. panta pirmajai daļai nedrīkst pārsniegt astoņpadsmit mēnešus¹⁰³, bet kura tecējums var tikt apturēts uz laiku, ja persona ir smagi slima vai pastāv citi svarīgi iemesli, kuru dēļ piespiedu darba izpilde nav iespējama. Šī termiņa tecējums tiek pārtraukts gadījumos, kad notiesātā persona atrodas ieslodzījumā vai atrodas militārajā dienestā. Francijas Kriminālkodeksa 131-22. panta otrajā daļā ir paredzēts, ka lēmumu par piespiedu darba izpildes nosacījumiem un izpildes termiņa tecējuma pārtraukšanu pieņem sodu izpildi uzraugošais tiesnesis, kura teritorijā atrodas personas pastāvīgā dzīvesvieta, bet, ja tādas personai Francijā nav, tad tiesnesis, kurš ir piederīgs pirmās instances spriedumu taisījušajai tiesai.

Tas pats attiecas arī uz Francijas Kriminālkodeksa 132-55. pantā paredzēto, ka personai bez tiesas noteiktajiem pienākumiem, piemēram, aizlieguma kontaktēties ar konkrētām personām vai atrasties noteiktās vietās, jāievēro arī vairāki uzraudzības nosacījumi:

1) pēc sodu izpildi uzraugošā tiesneša vai ieceltā sociālā darbinieka uzaicinājuma jāierodas pie šīs personas;

2) pirms sprieduma izpildes uzsākšanas jāveic medicīniskā pārbaude, lai noskaidrotu, vai personai, kurai piemērots piespiedu darbs, nav kāda slimība, kas varētu apdraudēt citus darbiniekus, un vai persona attiecīgo darbu vispār būs spējīga veikt;

3) dzīvesvietas vai vietas, kur persona veic savu pamatdarbu, maiņas gadījumā, ja tas apgrūtina piespiedu darba adekvātu izpildi, personai šo izmaiņu iemesli ir jāpamato;

4) pirms jebkādas ceļošanas vai aizbraukšanas, kas varētu kavēt piespiedu darba izpildi, jāsaņem atļauja to darīt;

5) jānodrošina sociālais darbinieks ar jebkādiem dokumentiem un informāciju, kas saistīta ar piespiedu darba veikšanu, kā arī persona nedrīkst izvairīties no sociālā darbinieka apmeklējumiem.

¹⁰² Code pénal. Article 132-54. Pieejams: <http://goo.gl/VVHWje> [aplūkots 2015. gada 17. maijā].

¹⁰³ Code pénal. Article 131-22. Pieejams: <http://goo.gl/CGKpux> [aplūkots 2015. gada 17. maijā].

Atsevišķu noziedzīgu nodarījumu gadījumā pastāv iespēja ar prokuroru slēgt pirmstiesas vienošanos par sodu (*pre-sentence penal agreement*) kā rezultātā personai, kura noziedzīgo nodarījumu izdarījusi, sabiedrības labā uz laiku līdz sešdesmit stundām var būt jāveic bezatlīdzības darbs (*unpaid work*), kas praksē līdzinās piespiedu darbam. Noziedzīgo nodarījumu izdarījusi persona no šādas vienošanās slēgšanas var atteikties, bet cietusī persona, ja tā ir zināma, var celt iebildumus.¹⁰⁴

Lielā mērā piespiedu darba regulējums Francijā līdzinās piespiedu darba regulējumam Latvijā. Piespiedu darbu iespējams piemērot kā pamatsodu vai papildsodu, līdzīgi ir laiki, uz ko piespiedu darbu ir iespējams piemērot, un arī pienākumi, kas personai katrā gadījumā ir jāievēro. Laika ziņā, uz kuru piespiedu darbu ir iespējams piemērot, atšķirības vērojamas piespiedu darba kā pamatsoda minimālajā robežā (divdesmit stundas) un piespiedu darba kā papildsoda minimālajā un maksimālajā robežā (attiecīgi divdesmit un simt divdesmit stundas). Pieminēšanas vērts ir arī fakts, ka Francijā piespiedu darbu var noteikt tikai ar personas piekrišanu un brīvības atņemšanas, kura nepārsniedz desmit gadus, vietā, kas ir ievērojama atšķirība no Latvijas regulējuma. Bez iepriekš minētā Francijas Kriminālkodekss paredz, ka piespiedu darbu var noteikt kā pienākumu kopā ar atlikto soda izpildi, šādā situācijā Latvijā piespiedu darbs būtu kā papildsods nosacītai brīvības atņemšanai. Atbilstoši Francijas Kriminālkodeksā noteiktajam tiesa personai var piemērot dažādus papildus pienākumus, kā arī tiesai, nosakot kā sodu piespiedu darbu, uzreiz jāparedz arī soda veids (brīvības atņemšana vai naudas sods) un tā apmērs, ar kuru piespiedu darbs tiks aizstāts, ja persona nepildīs tai uzliktos pienākumus vai piespiedu darba nosacījumus, savukārt piespiedu darba izpildi parasti uzrauga nevis speciāli izveidotas institūcijas amatpersona, bet gan sodu izpildi uzraugošais tiesnesis.

3.4. Piespiedu darbs Ungārijā

Ungārijas Kriminālkodekss (redakcijā, kas spēkā no 2013. gada 1. jūlija)¹⁰⁵ atbilstoši tā 5. pantam noziedzīgus nodarījumus iedala mazāk smagos noziegumos (*misdemeanours*) un smagos noziegumos (*felonies*). Smagi noziegumi tiek skaidroti kā tīši noziedzīgi nodarījumi, par kuriem Ungārijas Kriminālkodeksā paredzēta brīvības atņemšana uz diviem gadiem vai ilgāk, bet visi pārējie noziedzīgie nodarījumi tiek uzskatīti par mazāk smagiem noziegumiem.

¹⁰⁴ Pelissier B., Perrier Y. Probation in Europe: France. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/France%281%29.pdf [aplūkots 2015. gada 30. martā].

¹⁰⁵ Criminal Code of the Republic of Hungary. Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5619/file/Hungary_Criminal_Code_of_2012_en.pdf [aplūkots 2015. gada 27. martā].

Par izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem piemērojami sodi veidi uzskaitīti Ungārijas Kriminālkodeksa 33. panta pirmajā daļā, bez piespiedu darba (*community service work*) paredzot brīvības atņemšanu, arestu, naudas sodu, aizliegumu nodarboties ar profesionālo darbību, aizliegumu vadīt transporta līdzekļus, aizliegumu apmesties noteiktā vietā, aizliegumu apmeklēt sporta pasākumus un izraidīšanu no valsts, bet atbilstoši otrajai daļai kā papildsodu ir iespējams piemērot tiesību ierobežošanu. Saskaņā ar Ungārijas Kriminālkodeksa 33. panta trešo, piekto un sesto daļu piespiedu darbu ir iespējams piemērot kopā ar jebkuru citu soda veidu, izņemot brīvības atņemšanu un izraidīšanu no valsts.

Piespiedu darba izpildes organizēšanu un uzraudzīšanu veic Probācijas dienesta amatpersona. Probācijas dienesta amatpersonai ir pienākums ne tikai meklēt potenciālos darba devējus un slēgt ar tiem līgumus par personas nodarbināšanu, uzraudzīt, kā notiesātā persona pilda piespiedu darbu un ievēro tā izpildes nosacījumus, bet arī pēc pieprasījuma sagatavo pirmstiesas un izvērtēšanas ziņojumus.¹⁰⁶

Tiesa piespiedu darbu var piemērot kā alternatīvu brīvības atņemšanai gadījumos, kad brīvības atņemšanu par noziedzīgo nodarījumu ir iespējams noteikt uz laiku, kas nepārsniedz trīs gadus, kā arī kā alternatīvu vai kopā ar arestu, kā tas noteikts Ungārijas Kriminālkodeksa 33. panta ceturtajā un piektajā daļā. Tas nozīmē, ka Ungārijā piespiedu darbu var piemērot gan par mazāk smagiem noziegumiem, gan par smagiem noziegumiem. Gadījumā, ja par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu sankcijā ir paredzēta brīvības atņemšanas soda minimālā robeža – viens gads – un tiesas ieskatā, ņemot vērā soda noteikšanas principus un lietas apstākļus, vienu gadu ilga brīvības atņemšana būtu pārāk bargs sods, Ungārijas Kriminālkodeksa 82. panta trešā daļa ļauj tiesai brīvības atņemšanu aizstāt ar piespiedu darbu, arestu vai naudas sodu, kā arī ar vairākiem no šiem sodiem reizē.

Ungārijas Kriminālkodeksa 47. pantā ir paredzēts, ka tiesai spriedumā ir jānosaka piespiedu darba veids, kāds personai jāpilda, un tam ir jābūt noteiktam uz laiku no četrdesmit astoņām līdz trīssimt divpadsmit stundām, bet piespiedu darbs, ja likumā nav minēts savādāk, bez atlīdzības ir jāveic vismaz vienu dienu nedēļā, no personas pamatdarba brīvajā dienā. Nosakot pildāmā darba veidu, tiesai ir jāņem vērā personas veselības stāvoklis un izglītība, lai persona attiecīgo darbu būtu spējīga veikt. Izpildītajā piespiedu darba laikā ieskaita arī to laiku, ko persona pavadījusi pirmstiesas aizturēšanas iestādē vai mājas arestā, vienu piespiedu aizturēšanas iestādē vai mājas arestā pavadīto dienu rēķinot kā četras piespiedu darba stundas, kā tas noteikts Ungārijas Kriminālkodeksa 92. pantā.

¹⁰⁶ Bogschütz Z., Hatvani E., Kerezsi K., Kóta T. Probation in Europe: Hungary. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Hungary.pdf [aplūkots 2015. gada 30. martā].

Piespiedu darba piemērošana atbilstoši Ungārijas Kriminālkodeksa 112. un 134. pantam ir ierobežota attiecībā uz jauniešiem (105. panta izpratnē – personas vecumā no 12 gadiem, bet kuras nav sasniegušas 18 gadu vecumu), un militāro personālu, paredzot, ka militārajam personālam piespiedu darbs nav piemērojams vispār, bet tiesa piespiedu darbu var noteikt tikai tiem jauniešiem, kas sasnieguši 16 gadu vecumu. Saskaņā ar Ungārijas Kriminālkodeksa 106. panta otro daļu piespiedu darbu un citus soda veidus jauniešiem var piemērot tikai gadījumā, ja labošanas pasākumu (*measures*), piemēram, brīdinājuma vai mantas konfiskācijas, piemērošana nebūtu praktiska, nenasniegtu mērķi. Iepriekš minēto papildina Ungārijas Kriminālkodeksa 108. panta pirmā un otrā daļa, paredzot, ka tiesa jauniešiem nosaka labošanas pasākumus kopā ar ievietošanu labošanas iestādē, bet ievietošanu labošanas iestādē nevar piemērot kopā ar piespiedu darbu, brīvības atņemšanu un arestu.

16 gadu vecumu sasniegušam jauniešiem piespiedu darbs var būt jāpilda arī tad, ja ar to tiek aizstāts naudas sods, kura samaksu nav iespējams nodrošināt, kā to paredz Ungārijas Kriminālkodeksa 113. panta trešā daļa. Atbilstoši Ungārijas Kriminālkodeksa 113. panta ceturtajai daļai naudas sods tiek aizstāts ar piespiedu darbu, rēķinot vienu naudas soda dienas vienību kā divas piespiedu darba stundas, taču piespiedu darba ilgums var atšķirties no vispārīgā noteikuma, ka tam jābūt noteiktam uz laiku no četrdesmit astoņām līdz trīsdesmit divpadsmit stundām.

Neatkarīgi no tā, vai piespiedu darbs ir piemērots jauniešiem vai citai personai, gadījumā, ja persona apstākļu, kas ir viņa kontrolē, dēļ neveic piespiedu darbu vai neievēro piespiedu darba izpildes nosacījumus, viņam uzliktos pienākumus, tiesai piemērotais piespiedu darbs ir jāaizstāj ar brīvības atņemšanu, kuras ilgums nevar pārsniegt trīs mēnešus un kura personai ir jāizcieš soda izciešanas iestādes cietuma nodaļa, kā tas noteikts Ungārijas Kriminālkodeksa 48. pantā. Piespiedu darbs ir aizstājams ar brīvības atņemšanu arī tad, ja persona piespiedu darba izpildi vēl nav pabeigusi, bet tiek notiesāta par jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un tai kā sods tiek noteikta brīvības atņemšana. Saskaņā ar Ungārijas Kriminālkodeksa 49. pantu četras piespiedu darba stundas tiek aizstātas ar vienu brīvības atņemšana dienu.

Bez soda – piespiedu darbs – Ungārijas Kriminālkodeksā ir iekļauts arī labošanas pasākums, kuru varētu nodēvēt par darbu atlīdzinājuma radīšanai (*work performed in amends*), kas savā ziņā līdzinās piespiedu darbam. Ungārijas Kriminālkodeksa 67. panta pirmā daļa paredz, ka tiesa var atlikt soda noteikšanu uz gadu un tā vietā piemērot darbu atlīdzinājuma radīšanai, ja tiesa uzskata, ka tas būs pietiekami, lai rehabilitētu personu, un ja personas izdarītais noziedzīgais nodarījums ir kriminālpārkāpums (*infraction*) vai noziegumu, par kuru var piemērot brīvības atņemšanu uz laiku līdz trīs gadiem, paredzot arī iespēju to piemērot kopā ar probācijas uzraudzību. Persona, kurai darbs atlīdzinājuma radīšanai ir

piemērots, pati var izvēlēties darba devēju, taču šis darbs ir jāveic valsts vai pašvaldības iestādes, sabiedrības organizācijas vai baznīcas labā, bet, atšķirībā no piespiedu darba, šo labošanas pasākumu tiesa var noteikt vien uz laiku no divdesmit četrām līdz simt piecdesmit stundām, kā tas minēts Ungārijas Kriminālkodeksa 67. panta trešajā un ceturtajā daļā.

Saskaņā ar Ungārijas Kriminālkodeksa 68. panta pirmo un otro daļu apsūdzība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu tiek atcelta, ja persona gada laikā uzrāda pierādījumus par darba izpildi, bet, ja pierādījumi netiek uzrādīti vai būtiski tiek pārkāpti probācijas noteikumi, tad tiesa personai tomēr nosaka sodu. Gadījumā, ja pierādījumus persona nevar uzrādīt veselības apsvērumu dēļ, laika termiņš pierādījumu uzrādīšanai vienu reizi var tikt pagarināts uz laiku, kas nepārsniedz vienu gadu.

Saskaņā ar pieejamajiem statistikas datiem piespiedu darbs ir visretāk piemērotais soda veids Ungārijā. 2002. gadā piespiedu darbs tika piemērots 3913 personām jeb 4,3% no visiem notiesātajiem, 2003. gadā tas tika piemērots 3792 personām jeb 4,4% no visiem notiesātajiem, 2004. gadā ar piespiedu darbu sodītu personu skaits pieauga jau līdz 4300 personām jeb 4,8% no visiem notiesātajiem, bet 2005. un 2006. gadā, kad piespiedu darbs tika piemērots attiecīgi 4707 un 4606 personām, tas tika noteikts 5,1% gadījumu. Tajā pašā laikā statistika liecina, ka piespiedu darba gadījumā ļoti niecīga daļa no notiesātajām personām soda izciešanas laikā atkārtoti izdara noziedzīgu nodarījumu. 1995. gadā atkārtotu noziedzīgu nodarījumu piespiedu darba izciešanas laikā izdarīja vien 0,1% no notiesātajiem, 2000. gadā šis īpatsvars pieauga līdz 0,7%, 2003. gadā tas pieauga līdz 1%, bet 2005. gadā bija vērojams neliels kritums, soda izciešanas laikā noziedzīgu nodarījumu izdarīja 0,9% no personām, kam bija piemērots piespiedu darbs.¹⁰⁷

Lai gan Ungārijas un Latvijas piespiedu darba regulējumā ir saskatāma līdzība, piemēram, aizstājot piespiedu darbu ar brīvības atņemšanu, abās valstīs četras neizciestās piespiedu darba stundas tiek aizstātas ar vienu brīvības atņemšanas dienu, kā arī ne Ungārijā, ne Latvijā piespiedu darba piemērošanai nav nepieciešams saņemt personas piekrišanu, regulējumā pastāv arī vairākas būtiskas atšķirības. Viena no tām ir fakts, ka Ungārijā kā soda veids pastāv tiesību ierobežošana, kas ir vienīgais papildsods. Tajā pašā laikā tas (ar atsevišķiem izņēmumiem) neliedz piespiedu darbu piemērot kopā ar citiem soda veidiem, Ungārijas Kriminālkodekss tiesai tos ļauj kombinēt. Rezultātā, neatkarīgi no tā, vai piespiedu darbs ir ticis piemērots viens pats vai kopā ar kādu citu soda veidu, tiesai piespiedu darbs ir jānosaka uz laiku no četrdesmit astoņām līdz trīssimt divpadsmit stundām. Atšķirībā no Latvijas, Ungārijā kā sodu piespiedu darbu var noteikt tikai tiesa.

¹⁰⁷ Bogschütz Z., Hatvani E., Kerezsi K., Kóta T. Probation in Europe: Hungary. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Hungary.pdf [aplūkots 2015. gada 30. martā].

3.5. Piespiedu darbs Somijā

Piespiedu darbs (*community service*) kā viens no personai piemērojamiem soda veidiem Somijas Kriminālkodeksa (redakcijā, kas spēkā no 2013. gada 1. janvāra)¹⁰⁸ 6. nodaļas 1. pantā ir paredzēts līdzās vairāku veidu naudas sodiem, nosacītai brīvības atņemšanai, uzraudzības sodam (*monitoring sentence*), kurā tiek izmantota gan elektroniskā uzraudzība, gan citi uzraudzības līdzekļi¹⁰⁹, kā arī parastajam brīvības atņemšanas sodam.

Piespiedu darbs Somijā tiek saprasts kā bezatlīdzības darbs, kura izpildi uzrauga un organizē Probācijas dienests, kas ir daļa no Kriminālsankciju aģentūras un kura pienākumos ietilpst arī līgumu slēgšana ar darba devējiem par notiesāto personu nodarbināšanu, kā arī personas piemērotības ziņojumu sastādīšana. Piespiedu darbs parasti tiek veikts trīs līdz četras stundas vienā dienā un divas dienas vienā nedēļā.^{110,111}

Atbilstoši Somijas Kriminālkodeksa 6. nodaļas 11. panta pirmajai un otrajai daļai piespiedu darbu kā pamatsodu var piemērot gadījumos, kad persona izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par kuru būtu notiesājama ar brīvības atņemšanu uz laiku, kas nepārsniedz astoņus mēnešus, šī brīvības atņemšanas soda vietā nosakot piespiedu darbu, kam persona ir izteikusi piekrišanu. Piespiedu darbu kā pamatsodu var piemērot uz laiku no divdesmit līdz divsimt stundām.¹¹² Brīvības atņemšanas soda vietā piespiedu darbu nav iespējams piemērot, ja tiesa uzskata, ka persona piespiedu darbu nebūs spējīga veikt, vai arī brīvības atņemšanas aizstāšanu liedz personai iepriekš piemērots piespiedu darbs, kas nav ticis pildīts, vai citi svarīgi apstākļi. Ņemot vērā Somijas Kriminālkodeksa 6. nodaļas 1. pantā noteikto, piespiedu darbs nebūtu piemērojams arī personām, kuras atrodas militārajā dienestā, bet personām, kuras nav sasniegušas 18 gadu vecumu, piespiedu darbu kā pamatsodu var noteikt ļoti retos gadījumos, jo atbilstoši 6. nodaļas 9. panta otrajai daļai šīm personām brīvības atņemšanu, kā vietā tiktu noteikts piespiedu darbs, var piemērot tikai svarīgu iemeslu dēļ.¹¹³ Veicot piespiedu darba aizstāšanu ar brīvības atņemšanu gadījumos, kad piespiedu darbs netiek

¹⁰⁸ The Criminal Code of Finland. Pieejams: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf> [aplūkots 2015. gada 29. martā].

¹⁰⁹ Criminal Sanctions Agency. Monitoring sentence. Pieejams: <http://www.rikosseuraamus.fi/en/index/sentences/monitoringsentence.html> [aplūkots 2015. gada 30. martā].

¹¹⁰ Lappi-Seppälä T. Imprisonment and Penal Policy in Finland. Pieejams: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/54-17.pdf> [aplūkots 2015. gada 30. martā].

¹¹¹ Linderborg H., Tolvanen M. Probation in Europe: Finland. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Probation-in-Europe-2013-Chapter-Finland.pdf [aplūkots 2015. gada 30. martā].

¹¹² Laki yhdyskuntapalvelusta. Pieejams: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961055> [aplūkots 2015. gada 30. martā].

¹¹³ Marttunen M. Juvenile Criminal Justice: Comparative And Criminal Policy Perspective On Sanctioning Juveniles. Pieejams: http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimuksia-sarja/9RWf6KCON/236_Summary.pdf [aplūkots 2015. gada 30. martā].

pildīts vai persona ir pārkāpusi tā izpildes nosacījumus, viena piespiedu darba stunda tiek aizstāta ar vienu brīvības atņemšanas dienu.¹¹⁴

Saskaņā ar Somijas Kriminālkodeksa 6. nodaļas 10. panta pirmo daļu piespiedu darbu kā papildsodu var noteikt tikai tām personām, kurām kā pamatsods ir piemērota nosacīta brīvības atņemšana. Piespiedu darbu tiesa var piemērot kopā ar nosacītu brīvības atņemšanu, ja nosacīta brīvības atņemšana ir noteikta vismaz uz vienu gadu un tiesa uzskata, ka nosacīta notiesāšana nav pietiekami smags sods par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Šādā gadījumā tiesa piespiedu darbu var piemērot uz laiku no divdesmit līdz deviņdesmit stundām, bet atbilstoši Somijas Kriminālkodeksa 6. nodaļas 10. panta trešajai daļai piespiedu darbu, ja tas piemērots kā papildsods, izpildes nosacījumu pārkāpšanas gadījumā aizstāj ar brīvības atņemšanu uz laiku no četrām līdz deviņdesmit dienām.

Kopš 2004. gada, kad piespiedu darbu tiesa kā sodu noteica 4021 personai, piespiedu darbs ar katru gadu Somijā ticis piemērots arvien mazāk personām. Vienmērīgi samazinoties, 2013. gadā personu skaits, kurām tas noteikts, ir sarucis jau līdz 2523 personām. Attiecīgajā laika periodā būtiski samazinājies arī pieprasīto izvērtēšanas ziņojumu skaits, kas prokuroram ir jāpieprasa obligāti, ja paredzamais sods ir brīvības atņemšana, kas nepārsniedz astoņus mēnešus. 2013. gadā tika pieprasīti vien 4589 izvērtēšanas ziņojumi, kas ir par 46% mazāk nekā pirms desmit gadiem.¹¹⁵

Somijā tāpat kā Latvijā piespiedu darbu tiesa var piemērot vai nu kā pamatsodu, vai arī kā papildsodu nosacītai brīvības atņemšanai, taču lielā mērā ar to visas līdzības abu valstu piespiedu darba regulējumā beidzas. Somijā ar personas piekrišanu var piemērot tikai tiesa, prokuroram šādu tiesību nav. Kā pamatsodu piespiedu darbu var noteikt uz laiku no divdesmit līdz divsimt stundām un tikai par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, par kuru persona būtu notiesājama ar brīvības atņemšanu, kuras ilgums nepārsniedz astoņus mēnešus. Savukārt kā papildsodu piespiedu darbu var noteikt uz laiku no divdesmit līdz deviņdesmit stundām un tikai tādā gadījumā, ja nosacīta brīvības atņemšana ir noteikta vismaz uz vienu gadu un tiesas ieskatā tā vien nav pietiekami smags sods. Vērā jāņem arī tas, ka izvērtēšanas ziņojuma pieprasīšana ir prokurora pienākums, nevis tiesības, kā arī tas, ka, aizstājot piespiedu darbu ar brīvības atņemšanu, viena neizciestā piespiedu darba stunda tiek rēķināta kā viena brīvības atņemšanas diena.

¹¹⁴ Lappi-Seppälä T. Imprisonment and Penal Policy in Finland. Pieejams: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/54-17.pdf> [aplūkots 2015. gada 30. martā].

¹¹⁵ Statistics of the Criminal Sanctions Agency, 2013. Pieejams: <http://goo.gl/4wyxq6> [aplūkots 2015. gada 16. maijā].

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Būtu nepieciešams aktīvi pētīt ne tikai krimināltiesisko jeb legālo recidīvu, bet arī kriminoloģisko recidīvu. Iegūto informāciju varētu izmantot, lai izdarītu secinājumus par recidīvu stimulējošajiem apstākļiem, ar šiem apstākļiem cīnītos un panāktu ka mazāks skaits personu sodīto personu (tajā skaitā arī ar piespiedu darbu sodītās personas) atkārtoti izdarītu noziedzīgus nodarījumus.
2. Piespiedu darbs kā papildsods personām, kuras notiesātas nosacīti, tiek piemērots ļoti retos gadījumos, šo soda veidu biežāka piemērošana kopā veicinātu kriminālsoda mērķu sasniegšanu.
3. Ar piespiedu darbu sodīto personu resocializācija varētu tikt veicināta, ja biežāk piespiedu darbam kā papildsods tiktu piemērota probācijas uzraudzība vai ja tiktu paredzēta iespēja piespiedu darbam kā pamatsodam noteikt papildus pienākumus kā tas ir probācijas uzraudzības gadījumā.
4. Pienākums noteiktos gadījumos obligāti pieprasīt Valsts probācijas dienestam izvērtēšanas ziņojumu sekmētu atbilstošāka soda piemērošanu, tā rezultātā samazinātos atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas risks.
5. Ministru kabineta 2010. gada 9. februāra noteikumu Nr. 119 „Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē kriminālsoda – piespiedu darbs – izpildi” 43., 44., 44.6., 44.7. punktā būtu jāizdara grozījumi, aizstājot vārdu „arests” ar „īslaicīga brīvības atņemšana”.
6. Lai precīzi atbilstu šobrīd pastāvošajam regulējumam, Latvijas Sodū izpildes kodeksa 133.-138. pantā vārds „notiesātais” būtu jāaizstāj ar „persona, kurai piemērots piespiedu darbs”.
7. Krimināllikuma 40. panta trešajā daļā būtu izdarāmi grozījumi, nosakot, ka par izvairīšanos no soda izciešanas un citu piespiedu darba izpildes nosacījumu pārkāpumiem viena neizciestā piespiedu darba stunda ir jāaizstāj ar vienu brīvības atņemšanas dienu.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Bite I. 106. panta komentārs. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēku pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
2. Judins A. Kriminālsods nav valsts atriebība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/255471-kriminalšods-nav-valsts-atriebiba-par-izdarito-noziedzigo-nodarijumu/>
3. Judins A., Kronberga I. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/2011/rec_pedejais.pdf
4. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Rīga: AFS, 2007.
5. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
6. Kronberga I. Tiesiskuma atjaunošana kriminālprocesā: kāda ir cietušā loma. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/print.php?id=257270>
7. Ķipēna K., Ņikišins J., Zavackis A. Sodu izcietušo personu noziedzīgo nodarījumu recidīvs. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/259267-sodu-izcietuso-personu-noziedzigo-nodarijumu-recidivs/>
8. Liholaja A. Kriminālsodu politikas koncepcija un no tās izrietošie grozījumi Krimināllikumā. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juristu-zurnals_3.pdf
9. Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” 3. lasījuma stenogramma, 2012. gada 13. decembris. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/4833D842FFCE55D0C2257AD9004AB658?OpenDocument>
10. Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā” (reģ. Nr. TA-1028). Pieejams: http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/F8EAF0BB07FCB67AC225793300488419?OpenDocument#_ftn1
11. Likumprojekts „Grozījumi Valsts probācijas dienesta likumā” (reģ. Nr. TA-1710). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/59995F94C4E301A1C22575C9002BD696?OpenDocument> [aplūkots 2015. gada 22. martā].

12. Luksa M. Brīvības atņemšana nav ne vienīgais, ne galvenais sods. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/265448-brivibas-atnemsana-nav-ne-vienigais-ne-galvenais-sods/>
13. Puriņa V. Samērīguma princips kriminālsoda piemērošanā. Jurista Vārds, 2013. 3. septembris, Nr. 36. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/259485-sameriguma-princips-kriminalsoda-piemerosana/>
14. Reigase A. Kriminālsoda – piespiedu darba – saturs un mērķis. Jurista Vārds, 2008. 9. septembris, Nr. 34. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/180601-kriminalsoda-bpiespiedu-darbab-saturs-un-merkis/>
15. Reigase A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010.
16. SIA „FACTUM” pētījums „Piespiedu darba nozīme sociālās atstumtības mazināšanā”. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1065/original/Piespiedu_darba_nozime%281%29.pdf?1326901204
17. Senna J. J, Siegel L. J. Introduction to Criminal Justice. United States of America: West Publishing Company, 1993.
18. Tiesu informācijas sistēmas krimināllietu statistikas pārskats. Notiesāto personu skaits un piespriestais sods 2014. gadā. Pieejams: https://tis.ta.gov.lv/tisreal?Form=TIS_STAT_O&topmenuid=0&groupid=tisstat
19. Tiesu administrācijas Statistikas pārskats par notiesāto personu skaitu 2013. gadā. Pieejams: http://www.ta.gov.lv/UserFiles/1412920909_noties_pers_skaits_2013.pdf
20. Valsts probācijas dienesta 2009. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/gada_parskati/2009_vpd_publicais_parskats_.pdf
21. Valsts probācijas dienesta 2010. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/2010_vpd_publicais_parskats_23_05_2011.docx
22. Valsts probācijas dienesta 2011. gada pētījums „Probācijas klientu viedoklis par uzraudzības un piespiedu darba izpildes organizēšanu Valsts probācijas dienestā”. Npublicēts materiāls.
23. Valsts probācijas dienesta 2011. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/2012_vpd_publicais_parskats_2.doc
24. Valsts probācijas dienesta 2012. gada pētījums „Probācijas klientu apmierinātības aptauja par piespiedu darba un uzraudzības funkcijām”. Npublicēts materiāls.
25. Valsts probācijas dienesta 2012. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/gada_parskati/2012vpd.pdf

26. Valsts probācijas dienesta 2013. gada publiskais pārskats. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/gada_parskati/2013_vpd_publiskais_parskats_16_06_2014.pdf
27. Anderson P. R., Newman D. J. Introduction to Criminal Justice. United States of America: McGraw-Hill, Inc, 1993.
28. Bartol A. M., Bartol C. R. Current Perspectives in Forensic Psychology and Criminal Justice. United States of America: Sage Publications, Inc, 2006.
29. Batricevic A., Kuzmanovic M., Zeleskov Djoric J. Probation in Europe: Serbia. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Final%20chapter%20Serbia%281%29.pdf
30. Bogschütz Z., Hatvani E., Kerezsi K., Kóta T. Probation in Europe: Hungary. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Hungary.pdf
31. Bruni H. U. Probation in Europe: Switzerland. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Switzerland.pdf
32. Criminal Sanctions Agency. Monitoring sentence. Pieejams: <http://www.rikosseuraamus.fi/en/index/sentences/monitoringsentence.html>
33. Lappi-Seppälä T. Imprisonment and Penal Policy in Finland. Pieejams: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/54-17.pdf>
34. Linderborg H., Tolvanen M. Probation in Europe: Finland. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Probation-in-Europe-2013-Chapter-Finland.pdf
35. Marttunen M. Juvenile Criminal Justice: Comparative And Criminal Policy Perspective On Sanctioning Juveniles. Pieejams: http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimuksia-sarja/9RWf6KCON/236_Summary.pdf
36. Nett J. C, Weber J. Country Report for Switzerland. A contribution to the working groups no. 1 & 2: Experiencing Supervision and Decision-Making. Pieejams: <http://www.offendersupervision.eu/wp-content/uploads/2013/05/Offender-Supervision-in-Switzerland.pdf>
37. Pelissier B., Perrier Y. Probation in Europe: France. Pieejams: http://www.cepprobation.org/uploaded_files/France%281%29.pdf
38. Statistics of the Criminal Sanctions Agency, 2013. Pieejams: <http://goo.gl/4wyxq6>
39. Swiss Federal Office of Justice. The execution of sentences and measures in Switzerland. An overview of the system and execution of sentences and measures in

- Switzerland for adults and juveniles. Pieejams:
<https://www.bj.admin.ch/dam/data/bj/sicherheit/smv/dokumentation/smv-ch-e.pdf>
40. Swiss Federal Statistical Office. Convictions (adults). Pieejams:
http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/themen/19/03/03/key/ueberblick/wichtigste_zahlen.html
41. Swiss Federal Statistical Office. Serving prison terms: Community work orders. Pieejams:
http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/themen/19/03/05/key/vollzug_von_sanktionen/alt_vollz.html
42. Swiss Federal Statistical Office. Serving prison terms: Overview. Pieejams:
http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/themen/19/03/05/key/vollzug_von_sanktionen/ueberblick.html

Normatīvie akti

1. Starptautiskās Darba organizācijas Piespiedu darba konvencija: Starptautiskais tiesību akts. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/41>
2. Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā cilvēktiesību deklarācija: Starptautiskais tiesību akts. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija/>
3. Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: Starptautiskais tiesību akts. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>
4. Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām: Starptautiskais tiesību akts. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705>
5. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules). Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm>
6. Recommendation No. R (92) 16 Of the Committee of Ministers to Member States on the European Rules on Community Sanctions and Measures. Pieejams: <http://goo.gl/itpZbg>
7. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980>
8. Latvijas Sodū izpildes kodekss: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90218>
9. Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966>

10. Darba aizsardzības likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=26020>
11. Darba likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=26019>
12. Valsts probācijas dienesta likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=82551>
13. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/117827-grozijumi-kriminallikuma>
14. Grozījumi likumā „Par valsts budžetu 2009. gadam”: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/193824-grozijumi-likuma-par-valsts-budzetu-2009-gadam->
15. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/194068-grozijumi-kriminalprocesa-likuma>
16. Grozījumi Valsts probācijas dienesta likumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/194071-grozijumi-valsts-probacijas-dienesta-likuma>
17. Grozījums Kriminālprocesa likumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/253062-grozijums-kriminalprocesa-likuma>
18. Grozījumi Valsts probācijas dienesta likumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/253067-grozijumi-valsts-probacijas-dienesta-likuma>
19. Likums „Par valsts budžetu 2013. gadam”: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=253192>
20. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/253698-grozijumi-kriminallikuma>
21. Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē kriminālsoda – piespiedu darbs – izpildi: Ministru kabineta 2010. gada 9. februāra noteikumi Nr. 119. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=205060>
22. Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests uzrauga nosacīti notiesātās, nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvotās, nosacīti no kriminālatbildības atbrīvotās personas un personas, kurām piemērots papildsods – probācijas uzraudzība: Ministru kabineta 2015. gada 24. februāra noteikumi Nr. 107. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/272547-kartiba-kada-valsts-probacijas-dienests-uzrauga-nosaciti-notiesatas-nosaciti-pirms-termiņa-no-soda-izciesanas-atbrivotas-nosaci->
23. Par Kriminālsodu politikas koncepciju: Ministru kabineta 2009 gada 9. janvāra rīkojums Nr. 6. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=186355>
24. Par „Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepciju”: Ministru kabineta 2009. gada 9. janvāra rīkojums Nr. 7. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=186354>

25. The Criminal Code of Finland. Pieejams:
<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>
26. Swiss Criminal Code. Pieejams: <http://www.admin.ch/ch/e/rs/3/311.0.en.pdf>
27. Title 18 of the United States Code. Section 3563. Conditions of probation. Pieejams:
<http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3563>
28. Laki yhdyskuntapalvelusta. Pieejams:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961055>
29. Criminal Code of the Republic of Serbia. Pieejams:
http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5480/file/Serbia_CC_am2012_en.pdf
30. Law on the Execution of Criminal Sanctions. Pieejams: <http://goo.gl/bA6Q0H>
31. Code pénal. Article 131-8. Pieejams: <http://goo.gl/g7SeVC>
32. Code pénal. Article 132-54. Pieejams: <http://goo.gl/VVHWje>
33. Code pénal. Article 131-22. Pieejams: <http://goo.gl/CGKpux>
34. French Penal Code. Pieejams: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%2012-10-2005.pdf
35. Criminal Procedure Code of the Republic of Serbia. Pieejams:
http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3560/file/Serbia_2011%20CPC%20English_.pdf
36. Criminal Code of the Republic of Hungary. Pieejams:
http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5619/file/Hungary_Criminal_Code_of_2012_en.pdf

Juridiskās prakses materiāli

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 8. novembra lēmums lietā nr. SKK – J-571/2007. Pieejams:
<http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2007/kd08112007.doc>
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 9. janvāra lēmums lietā nr. SKK-J-13/2015. Pieejams:
<http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2015/SKK-J-13-2015.doc>
3. Valmieras rajona tiesas 2014. gada 15. aprīļa spriedums lietā Nr. 11130064113. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=113741>

4. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 14. augusta spriedums lietā Nr. 11095178513. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=128397>
5. Kuldīgas rajona tiesas 2014. gada 4. septembra spriedums lietā Nr. 11250040314. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=105511>
6. Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse, 2007./2008. gads. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2008/tiesu_prakses_apkopojums_2_2008.doc

Bakalaura darbs „Piespiedu darbs” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Roberts Dūdiņš

Rekomendēju/ nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Lekt., Mg.iur. Evija Vīnkalna

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā _____

Dekāna pilnvarotā persona: _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ prot. Nr. _____

Komisijas sekretāre: _____